14 de novembre de 2021

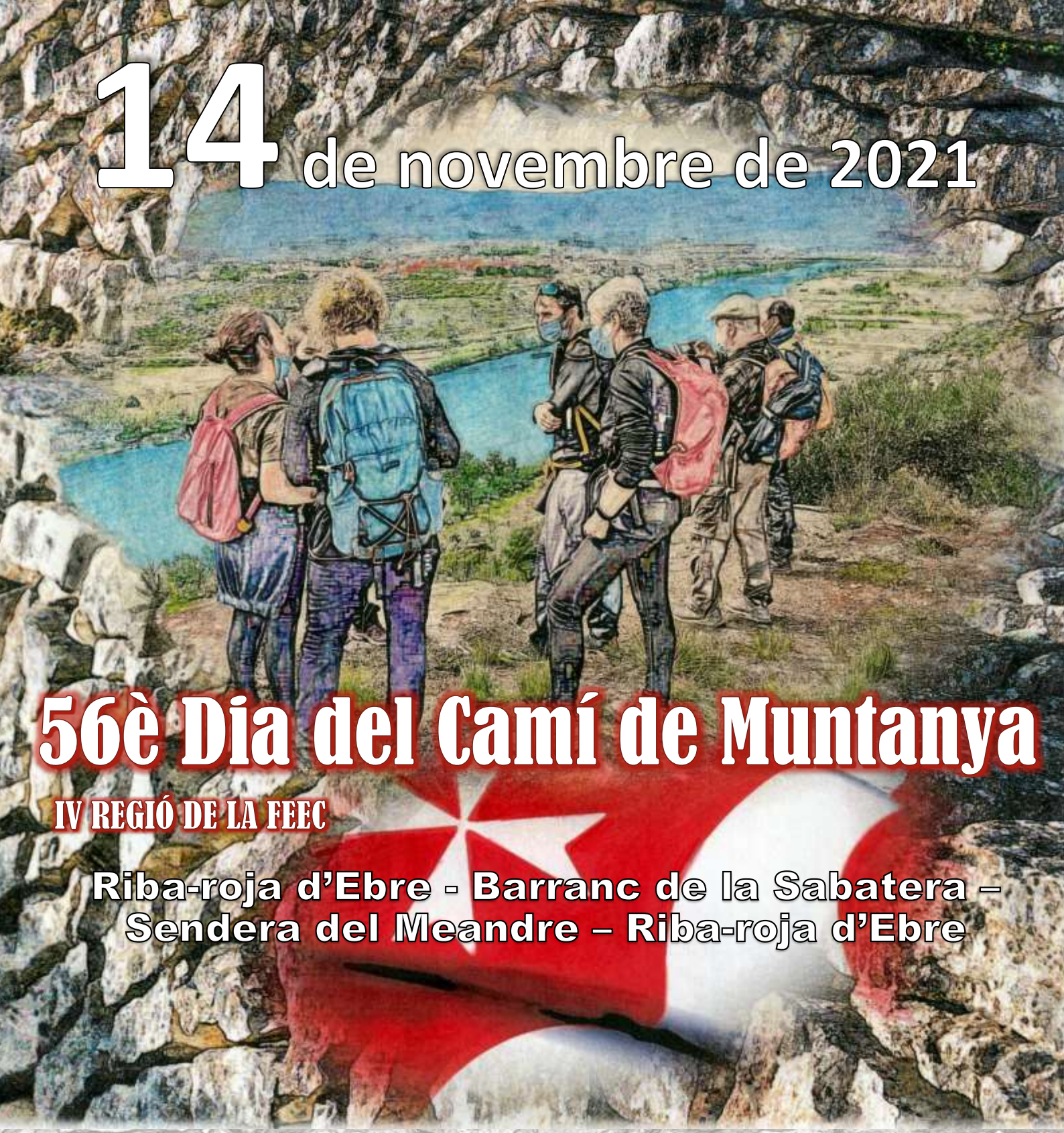

56è Dia del Camí de Muntanya

IV REGIÓ DE LA FEEC

Riba-roja d'Ebre - Barranc de la Sabatera – Sendera del Meandre – Riba-roja d'Ebre

FIGOT TOUR

50 ANYS 1972 - 2022 Centre Excursionista Tarragona

FEEC Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya
Federació Catalana d'Alpinisme i Escalada

Ajuntament Riba-roja d'Ebre

Diputació Tarragona

Més suor s'ha vessat preparant feixes per a les vinyes o construint una barraca o un forn que no la que es va vessar construint les piràmides. Un mur de pedra és un monument a la ferma voluntat…

Foto: Josep Blanch. Forn d'Oli de Ginebre de Valldeporcs de Catxap.

Les barraques, cossiols, cisternes, aljubs, forns de calç o d'oli de ginebre, pous de neu o glaç, arneres, marges, escales, paravents, basses, ponts, etc., constitueixen un dels elements cabdals del nostre patrimoni, sovint ignorat o menystingut.

56è Dia del Camí de Muntanya

Riba-roja d'Ebre-Vall Sabatera- Sendera del Meandre-Riba-roja d'Ebre

Índex

Escrit del president del Centre Excursionista Tarragona	4
Escrit del president dels Figots Tour Senderisme	6
Carta de l'Alcalde de Riba-roja d'Ebre	7
Qui organitza l'esdeveniment	8
Centre Excursionista Tarragona	8
Figot Tour Senderisme	9
Perquè Riba-roja d'Ebre	10
Els Forns d'Oli de Ginebre, industria del segle XVII	11
Escrit del president dels Amics de Riba-roja: Els Forns d'Oli de Ginebre de Riba-roja d'Ebre	12
Quins són els orígens del Senderisme a Catalunya	14
Enric Aguadé Sans	16
La pandèmia COVID-19 durant 2020 i el Dr. Aguadé	16
Qui va ser el Dr. Joan Domènech i Miró	17
Dia del Camí de Muntanya, com va començar ?	18
Riba-roja d'Ebre, on l'Ebre es fa català. Un xic de historia	24
LLOCS D'INTERES	
• Església de Sant Bartomeu	25
• Ermita de Santa Madrona	25
• Ermita de Berrús	26
• La Garita	28
• El Pantà	28
Les Festes de Riba-roja d'Ebre	29
La Gastronomia	31
Mapa, altimetria i dades del camí	32
Descripció-Guia del 56è Dia del Camí de Muntanya	33

56è Dia del Camí de Muntanya

Riba-roja d'Ebre-Barranc de la Sabatera- Camí del Meandre-Riba-roja d'Ebre

Des del 1965 res no ha pogut interrompre aquest esdeveniment, el **Dia del Camí de Muntanya**, inspirat pel Dr. Joan Domènech, realitzant-lo any rere any amb l'esforç i complicitat de les diferents entitats excursionistes de les comarques meridionals de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya. Només ha pogut aturar aquesta 'festa' excursionista de les nostres comarques, un ésser invisible als nostres ulls i de terribles conseqüències, un virus, que ha provocat mort, malaltia i alhora por, angoixa i profunda tristesa per tots aquells que hem perdut persones estimades, persones properes a les nostres organitzacions i a l'organització d'aquests tipus d'esdeveniments esportius i culturals, com el **Josep Lerín, 'POPI'** pels amics, **a qui dediquem aquesta edició, la 56 del Dia del Camí de Muntanya**, sense cap dubte Popi Lerín, després d'una llarguíssima trajectòria excursionista, tant en la part de gestió i organització com purament esportiva, es mereix aquest reconeixement del col·lectiu excursionista de les nostres comarques.

En aquesta prova que hem hagut de passar la humanitat, la maltractada i fràgil deessa Gaia ha reaccionat, a causa de la llarguíssima ombra que l'home fa sobre tota la natura i degut a les economies neoliberals, on el capital mana per damunt del respecte al medi, on tot es mesura per quant hem pogut créixer, en un món de recursos finits, alhora que intentem parar sense massa èxit la desenfrenada pol·lució i residus que tot plegat genera, ens ha portat a aquest punt on cal aturar-nos i fer una profunda i seriosa reflexió, tot ha de passar pel raser de la sostenibilitat, de fer compatible la convivència entre l'home com a espècie i la resta de la natura, ho devem als nostres fills, nets i futures generacions.

En els esports en el medi natural, hem d'aconseguir gaudir de paisatges i territoris sense que es noti el nostre pas, l'únic que s'ha de notar és l'ús dels serveis que ens ofereixen des del mateix territori.

Senderisme, BTT, escalada o qualsevol altra activitat ha de complir amb normes de respecte a la flora, la fauna i el sòl, però també al patrimoni rural en tots els seus aspectes, elements arqueològics d'antigues indústries i feines, fins als actuals conreus, camins i formes d'aconseguir els fruits de la natura.

En aquesta edició el **56è Dia del Camí de Muntanya**, hem volgut comptar no tan sols amb el beneplàcit i complicitat de l'ajuntament que pertoca en cada edició sinó també amb l'entitat excursionista de Riba-roja d'Ebre els Figot Tour Senderisme, el seu nom

ve del mal nom Figots amb que altres poblacions properes anomenen els veïns de Riba-roja d'Ebre, assumit, sense embuts com a propi, per algunes entitats culturals i esportives del poble.
Hem de deixar escrit i així ho fem, que hem trobat en totes les seves sòcies i socis el més gran suport i escalf, suport de tota mena, altruista i incondicional col·laboració, treball, il·lusió, empenta i bon rotllo, cal dir que sense ells aquest camí que avui inaugurarem no hagués estat possible a causa de les restriccions de mobilitat que hem patit durant els mesos de l'estat d'alarma i toc de queda. Ells aquí, que es podien moure pel seu terme, van fer una verdadera feinada, obrint camins absolutament perduts, desbrossant, tallant, movent enormes pedres, facilitant accessos, tot ha estat possible pel seu amor incondicional a la seva terra i al seu poble, sense oblidar els esmorzars que van aparellats amb aquestes feixugues feines.
De tot cor GRÀCIES **Figot Tour**, aquest camí, ***Sendera del Meandre***, és vostre!

Nosaltres volem que el món excursionista, la seva federació, les seves entitats i tot el que pot penjar d'elles, professionals del lleure, guies i tècnics de les diverses especialitats de muntanya, empreses de turisme actiu, etc., tinguin present a partir d'avui, la novetat d'una zona de Catalunya oblidada pels que trepitgem els diferents territoris, les seves serres i muntanyes bé sigui caminant, en bicicleta tot terreny o fins i tot escalant i que puguin tenir en el seu pensament la possibilitat de venir a gaudir d'aquesta terra, dels seus camins i de la seva gent.
Creiem que després d'una llarga i reeixida història del nostre excursionisme, torna una concepció del mateix de caràcter romàntic que coexisteix amb la part més esportiva, fins i tot competitiva, però també la purament lúdica o la fins i tot científica, amb tota l'amplitud del concepte de l'excursionisme actual, per aquest motiu segueix tenint sentit el manteniment i els esforços de tota mena per seguir oferint, mantenint i gaudint del **Dia del Camí de Muntanya** i el que aquest representa, poques iniciatives han subsistit durant tant i tant de temps i crec que és hora d'oferir-la a tota Catalunya com a iniciativa del món excursionista arreu dels llocs que hores d'ara, són poc coneguts o quasi inexistents per als excursionistes.
El Centre Excursionista Tarragona aprofita aquest esdeveniment pròxim ja al 2022 perquè sigui el primer acte, la primera activitat per commemorar la fusió del Grup Excursionista Muntanyenc (1923) i l'Agrupació Excursionista Ginesta (1929) realitzada el 1972, sorgint d'ella l'actual Centre Excursionista Tarragona.

50 anys d'excursions, d'expedicions, iniciatives, actes i esdeveniments de tota mena, cinquanta anys gaudint de la muntanya en tots els seus aspectes i volem gaudir-ne almenys uns altres 50 més.
Visca l'excursionisme i Visca Catalunya !!

Jordi Aluja i Bargalló
President
Centre Excursionista Tarragona

"Passejar sense destruir, visitar sense deixar una petjada negativa, conèixer sense embrutar, descobrir sense destrossar, consumir sense contaminar, oferir serveis que respectin el medi ambient, tot això i més és part del turisme sostenible."

Escrit del president de l'entitat excursionista de Riba-roja d'Ebre, i coorganitzadora.

Figot Tour Senderisme

El que sí que us puc dir és que aquesta ruta és, si més no, peculiar, perquè aplega el més exponencial i excepcional de l'orografia de Riba-roja d'Ebre: lliseres, coves, baumes, bosc, barrancades, penya-segats, antics marges de pedra seca, una teuleria, trinxeres de la guerra civil, un forn de calç i un forn d'oli de ginebre, l'olor de la terra i els colors d'un gran paisatge amb el riu Ebre als nostres peus i sobretot les meravelloses vistes del nostre meandre.

En representació de Figot Tour, agraeixo al Centre Excursionista Tarragona l'oportunitat de participar en aquest projecte, perquè qualsevol iniciativa que potenciï els valors del nostre territori serà sempre benvinguda. També un agraïment a tots els membres de Figot Tour, voluntaris i a l'Ajuntament que sense ells aquest projecte no hagués estat possible, gràcies per tot. Us desitjo a tots una bona caminada i sobretot espero que us prengueu el temps necessari per copsar tot allò que aquest indret us posa a l'abast.

Ramon Puig i Terrè
President
Figot Tour Senderisme

A les nostres esquenes el ventall d'ocres del campanar que senyoreja la Vila és mirall d'un terme on l'argila rogenca lamina l'ocre lític, que irromp als talussos que guien el camí de les aigües cap al mar. L'aspror de l'argila roja alleugerida per un verd amarg que s'arrapa com una heura, ofereix un espectacle de contrastos a la vora d'un Ebre, majestuós, que volta tres cops la Vila. L'abundor dels verds de les Sorts i les Sènies és bàlsam de barrancs sacrificats, orfes d'aigua i atrapats per espones dels homes que els domesticaren des de temps pretèrits. Voltada per muntanyes fermes i tallades com a gegants emergeix la Vila que dona la benvinguda a propis i forans.

Riba-roja d'Ebre esdevé el paradís... un paradís natural, cultural i esportiu que acull enguany el 56è Dia del Camí de Muntanya. El paradís del pescador per alguns... un espectacle sublim del que gaudir mentre fem camí sota els nostres peus. Colors, textures i olors... una festa d'emocions i sensacions, regal per a tots aquells excursionistes que ens acompanyareu durant la diada.

Des d'aquest editorial vull agrair la iniciativa oferta des del Centre Excursionista de Tarragona. També vull remarcar que avui som on som, gràcies a la feina incansable i ben feta de l'entitat Figot Tour, que ha recuperat per a veïns i ciutadans de foravila, tot un terme... un cabal de sensacions.

I és entre els contrastos que ens ofereix el terme que emergeix una vila, vila de gent acollidora que us ajudarà a entendre, i per tant a estimar, aquest racó de país que dóna la benvinguda l'Ebre a Catalunya.

Calçant ja les botes per acompanyar-vos en aquest camí, desitjo poder saludar-vos personalment aquesta tardor.

Antonio Suárez Franquet
Alcalde

Ajuntament
Riba-roja d'Ebre

QUI ORGANITZA L'ESDEVENIMENT

El **Centre Excursionista Tarragona** i **Figot Tour Senderisme**, s'han unit davant aquest repte que representa oferir un nou i arranjat camí, ple de la història i el patrimoni rural del terme de Riba-roja d'Ebre a tot el món excursionista.
Cal dir que quan ens vàrem trobar i decidir treballar per fer realitat aquest nou camí, no ho teníem gaire clar degut a l'estat d'alarma decretat i les restriccions que es derivaven de la pandèmia, però vàrem confiar en l'arribada i administració de vacunes i que ens arribarien a totes i tots a temps per gaudir amb tranquil·litat de la **FESTA** que representa el dia de la inauguració del camí.
Oferim un **Dia del Camí de Muntanya** únic amb un seguit d'elements que el fa molt recomanable per tot aquell que se senti atret per la història, el patrimoni arqueològic i la natura. A part volem que sigui un dia per oblidar els mals dies de la pandèmia i poder passar-ho molt bé, serà la millor festa de l'excursionisme de les nostres comarques, en tots els sentits.

CENTRE EXCURSIONISTA TARRAGONA

El Centre Excursionista Tarragona disposa d'un document que descriu una sortida realitzada el 1920. Desconeixem si les seves activitats varen ser anteriors a aquesta data. Es tractava del Club Excursionista Tarragoní, però els joves que descriuen l'excursió, així com alguns documents posteriors, fan palès que varen ser conjuntament amb d'altres joves l'embrió del **Grup Excursionista Muntanyenc**, creat l'any 1923, que se anomena successor del primer, més tard, fou fundada l'**Agrupació Excursionista Ginesta** l'any 1929, que també va perdurar fins a l'any 1972, encara que les dues entitats des de 1938 fins al 1950 van estar inactives. Es va fusionar amb el Grup Excursionista Muntanyenc, formant l'actual Centre Excursionista Tarragona.

Els primers contactes per arribar a la fusió van tenir lloc a Riudecanyes, on persones com Josep Porta, Figuerola, Leandre Lerín i d'altres van exposar les primeres valoracions. Durant força temps la idea es va madurar en diferents juntes, tant del Ginesta com del Muntanyenc, i l'1 d'abril de 1972, en junta general de les dues entitats es formà la Comissió Gestora a la qual s'atribueixen les funcions de fer tots els passos per arribar a la fusió. Es varen organitzar conjuntament iniciatives com el Cicle d'espeleologia i muntanyisme el 1972, etc. Fins que el dia 12 de desembre de 1972, al local de la Cooperativa Obrera, situat al carrer Fortuny, núm. 19, a Tarragona, a les 20 hores, es convocà una reunió extraordinària perquè els socis de les dues entitats ratifiquessin la fusió i se n'aprovessin els nous Estatuts. D'entre els dos noms presentats per la comissió gestora, Centre Excursionista Tarragona i Unió Excursionista de Tarragona, es decidí adoptar el primer.

Cim del NUN, 7.135 m, Himàlaia hindú (Caixmir). Jaume Garrosset i Josep Maria Maixé, foto: Rafel Lopez-Monné.

En l'aspecte organitzatiu s'han dut a terme nombroses activitats com les del 16è Campament general Infantil de Catalunya, el 38è Campament General de Catalunya, així com el 14è, 18è i 53è Dia del Camí de Muntanya, i moltes activitats i iniciatives més que no descriurem. Va arribar a tenir més de 700 sòcies i socis i a gaudir de cinc seccions: el Grup Alpí, Grup d'Esplai, Grup d'Escaladors, Grup l'Aglà (Ecologista) i el Grup d'Esquí. Actualment seguim duen a terme moltes activitats, cursets, exposicions, conferencies, sortides especials i gaudim de la secció del Grup d'Escalada i el Grup de Trail.

Les expedicions internacionals més importants del CET han estat aconseguir la primera ascensió estatal al Nun (7.135 m) cim de l'Himàlaia hindú, **el cim principal de l'Annapurna (8.036 m) com primera estatal**, Alpamayo, Huascaran Sud i Nord, exploració de la vessant xinesa del Broad Peak, Gashenbrum I, Cho Oyu, Shisah Pagma i tres expedicions a l'Everest, així com l'ascensió al Denali (Mount Mckinley) o a l'Elbrus i escalades com la paret del Troll, de 1.500 m, i el mític Gran Capità. Tot això són expedicions on la totalitat dels membres participants de les quals eren socis del Centre Excursionista Tarragona i van ser organitzades des de l'entitat.

FIGOT TOUR SENDERISME

Som una associació senderista i excursionista, sense ànim de lucre. Amants de la nostra terra, defensors del nostre patrimoni i compromesos amb el Medi Ambient.

Entre romers, sabines, i ginestes, s'enfilen nombrosos senders que ens duen on els avis passaven les hores amb el matxo per arribar al mas per collir un cabàs de figues i un grapat d'ametlles. Històries que ens han dut a plasmar amb detall la infinitat de rutes i masos que es van quedant aïllats amb el pas dels anys.

El 15 d'abril de 2017, Ramon Puig i Joan Carles Baró van fer una excursió amb unes 19 persones del poble que volien conèixer noves senderes del nostre terme. Aleshores, se'ls va ocórrer el nom de Figot Tour per a recordar aquella data.

A partir d'aquell dia, hem anat creixent, hem continuat fent caminades i condicionant al voltant de 40 Km de senders fins la data, fins a arribar al moment actual, en el qual hem fet un grup de treball molt unit i ben avingut, i ens hem legalitzat com a associació senderista i excursionista, sense ànim de lucre.

En aquest temps, 8 membres de la Junta, acompanyats de les regidories de Serveis i Promoció Econòmica, hem fet el curs per a l'obtenció del carnet verd per a ser voluntaris/àries de l'Associació de Defensa Forestal (ADF) que ens permet fer de Figot Tour, no només una associació senderista, sinó que

ajuda i s'implica directament en la conservació i la cura del nostre terme a base de neteges del bosc, recollida de deixalles, i treballs de conservació per evitar possibles incendis. Col·laborem amb l'Ajuntament i amb diverses associacions en l'organització de caminades, així com caminades benèfiques i caminades de salut.
Més de 150 troballes que formen part del patrimoni local s'han inventariat i recopilat corresponents a antigues construccions de pedra seca, les quals han sigut fotografiades, ubicades i plasmades als plànols locals així com les coves, aljubs i pous de tot el terme.
Per altra banda, som un grup molt actiu a les xarxes socials, passant ja dels 2.000 amics a Facebook. Tots els diners que es recapten en les caminades, sortejos i altres activitats s'inverteixen en adquirir més eines, per a continuar treballant en la recuperació de senderes i camins del nostre terme.

PERQUÈ RIBA-ROJA D'EBRE

Per mesurar l'estat de benestar d'una ciutat o d'un poble, un cop es gaudeix dels serveis basics, la cultura i l'esport són indicadors, patrons de qualitat per valorar l'estat d'excel·lència d'una població, d'un col·lectiu i en aquest sentit a Riba-roja d'Ebre s'han multiplicat exponencialment en els últims anys, les seves iniciatives, activitats i la seva empenta davant d'idees, projectes i troballes. En aquest aspecte ha despertat el caràcter col·lectiu com a poble. Conèixer la seva pròpia essència, la seva història, les seves tradicions més ancestrals i realçar aquestes troballes amb seriosos estudis arqueològics i antropològics, l'edició de llibres i donar a conèixer a tothom, el vostre passat i el vostre present, amb esdeveniments, presentacions i exposicions. Acompanyat de l'aspecte esportiu

amb serveis i entitats que funcionen i que fan soroll molt lluny d'aquí, tot s'ha farcit amb el complement dels Figot Tour Senderisme que com qualsevol entitat excursionista te la doble vessant, l'esportiva i la cultural i complementen oberta i eficaçment aquest bon fer del poble, fent que qualsevol persona amb un mínim de mobilitat i bona forma, pugui gaudir del patrimoni rural que esteu posant en valor, i descobrint llocs de gran bellesa paisatgística i itineraris amb un bagatge ple d'històries humanes on la pedra seca amb els aljubs, pous de neu, forns de calç o de ginebre diuen tantes i tantes coses d'aquesta terra. Tot això fa que creixi l'orgull d'esser part d'aquest col·lectiu, i que necessitis fer alguna cosa creixent dia a dia les ganes de donar part de tu mateix davant aquest treballs, i que et sentis cada cop més i més ribarojà, cada cop més figota o figot és el que esta passant a Riba-roja d'Ebre, sense presses, però imparable, perquè aquest poble, aquest terme, gaudeixi d'un bon present, però s'intueix un molt millor futur. No pareu de treballar i fer evolucionar la cultura i l'esport han de donar-vos el toc de qualitat que ja teniu i que heu d'incrementar i que farà que molta gent d'arreu vingui a visitar-vos i alguns fins i tot a apostar pel poble i per la seva gent.
És el que hem intentat nosaltres amb tota la humilitat, donar una petita espitjada més, si cap, a la vostra envejable empenta per moure iniciatives culturals i esportives.

50 ANYS 1972 - 2022 Centre Excursionista Tarragona

ELS FORNS D'OLI DE GINEBRE, UNA INDÚSTRIA DEL SEGLE XVII A RIBA-ROJA D'EBRE

Durant aquests últims anys, gent del poble van començar a treballar de forma aleatòria i dispersa la memòria històrica del terme, però un dels punts que varen sorgir va ser el tema dels forns d'oli de ginebre, i les construccions de pedra seca, dedicant tot el seu temps a investigar i trepitjar terreny per poder trobar-los a causa del treball que s'estava portant a terme van creure que havien de crear una associació cultural i va sorgir els Amics de Riba-roja d'Ebre, per poder treballar de forma

col·lectiva i tenir i obtenir una representació formal i legal com entitat cultural per

Facultats d'arqueologia, ja estan treballant en els forns d'oli de ginebre de Riba-roja d'Ebre fent un treball de caràcter antropològic i científic.

poder parlar i demanar ajuts de les diferents administracions públiques i suport tècnic a altres entitats afins, universitats, instituts d'estudis similars, etc. Tots aquells que volien recuperar en la mesura que és possible qualsevol espurna d'història de la seva terra, són part de l'associació, una associació que amb la il·lusió, empenta, treball de camp i rigor científic, han descobert molts dels antics forns, perduts entre el bosc i el sota bosc d'arreu del terme han fet ressorgir de l'oblit la producció d'oli de ginebre cabdal durant el període preindustrial del segle XVII. El poble posseeix la quantitat més gran de forns de producció d'oli de ginebre de la península Ibèrica.

L'oli s'obté de la fusta de troncs i arrels del Juniperus oxycedrus, comunament anomenat càdec, espècie arbòria germana del ginebre comú Juniperus communis. L'oli de ginebre té nombroses propietats antisèptiques, antiinflamatòries, cicatritzants, parasiticides i pesticides. Tradicionalment, s'ha fet servir com a remei per a múltiples malalties humanes i, especialment, animals. La gent el feia servir com a ingredient per a remeis medicinals per pal·liar problemes de salut dermatològics com èczemes, berrugues i paràsits. Inclús, per tractar mals de pit, angines, refredats i trastorns digestius i nerviosos. Era d'ús quotidià per ramaders i pagesos, ja que era un magnífic desinfectant i cicatritzant, amb l'afegit que servia de repel·lent contra polls i paparres.

"CONÈIXER EL PASSAT PER ENTENDRE EL PRESENT"

ELS FORNS D'OLI DE GINEBRE DE RIBA-ROJA D'EBRE

Molts anys enrere la gent valenta de Riba-roja feia Camins de Muntanya com ara feu els joves del Centre Excursionista Tarragona.

Sortint de Riba-roja amb una rècula de 10 mules, matxos i cavalls, carregats amb 2 o 3 bots plens d'oli de ginebre, per camins de muntanya, anaven fins al Pirineu, a la Vall Fosca, al Pallars, a la vall de La Vansa… a vendre aquest apreciat tresor a les fires ramaderes de Salàs de Pallars, La Pobleta, … Tuixent, malgrat que eren gent valenta portaven sempre de 2 a 4 trabucaires d'escorta, amb gossos ensinistrats.

L'excursió podia tenir una durada d'un mes, una setmana pel trajecte d'anada, una setmana per la tornada i 10 o 15 dies de mercadeig intentant vendre l'oli de ginebre a un bon preu, al més aviat possible.

Al viatge d'anada ja s'aturaven a Lleida , on tenien una bona clientela entre les carnisseries, a part de la venda al detall de carn tenien grans extensions de terra, així com bons ramats de bestiar i uns quants animals de càrrega. A l'arxiu de La Paeria hi ha 31 llibres de comptes d'aquestes carnisseries, entre els anys 1600 al 1680, d'aquestes botigues on està anotada la venda d'oli de ginebre per part de comerciants de Riba-roja d'Ebre com Bartomeu Aguilà o Joan Garcia amb la corresponent quantitat en arroves i lliures així com el seu preu amb sous, lliures i diners. Les rebaixes ja fa dies que es varen idear i al 1.648 de viatge de tornada els comerciants de Riba-roja intentaven vendre l'oli remanent, que els havia sobrat, posant-lo a la venda a un preu molt més baix.
Les trementinaires de la vall de La Vansa: Tuixent, Sorribes, Ossera...a més d'herbes remeieres també venien oli de ginebre, trementina... I és bastant possible que l'oli de ginebre fos procedent de Riba-roja.

Les trementinaires eren dones originàries de zones de muntanya que es dedicaven a la recol·lecció d'herbes remeieres i olis essencials, l'elaboració de remeis i la comercialització d'aquests productes en masies i pobles de Catalunya al llarg d'unes rutes que eren recorregudes a peu.

Un dels llocs habituals de pernoctació dels nostres expedicionaris a la Vall Fosca era a cal "Sabater de la Plana" una mena de posada que tenia Salvador Gallart a la Plana de Mont-ros, on acollia entre altres a força gent de Riba-roja, tant als qui anaven a vendre oli de ginebre com Mariano Agusti de ca Balances, Josepet de Balances o Raul Puig de ca Pinta, com als que anaven a comprar rucs, mules, cavalls com podia ser Mariano Pota o Paco el Maño.

Membres dels Amics de Riba-roja d'Ebre entrant en la càmera interna d'un dels forns millor conservats del terme.

Per poder abastir aquesta extensa xarxa comercial varen establir ja al segle XVI, un polígon industrial a Riba-roja com a centre de producció amb més de 20 Forns d'oli de ginebre de tipologia IV, és a dir industrials i també a Flix, Vinebre, la Palma, Bovera, La Fatarella amb algun d'aquests forns. Cada vegada que en feien una encesa en un d'aquests forns grans, la destil·lació podia donar perfectament entre 250 a 300 litres d'oli de ginebre pur.
Els forns d'oli de ginebre són unes construccions de pedra seca, forma cilíndrica d'uns 10 metres de diàmetre a la base per una alçada de fins a 7 metres, amb cúpula semiesfèrica.
Com si es tractes d'un joc de nines russes que a l'interior hi trobem una altra nina, a l'interior de cada forn d'oli de ginebre hi trobem una altra construcció de pedra seca, concèntrica, anomenada "Tupí" molt similar a la primera, tronco cònica de 5 a 6 metres d'alçada i uns 4,5 o 5 metres de diàmetre a la base.

Per la boca superior es carregava lo "Tupí" amb uns 5.000 quilos de troncs i soques de ginebre, millor dit càdec (Juniperus Oxycedrus).
Un passadís, d'uns 80 – 90 centímetres d'amplada, queda a l'interior del forn entre la paret exterior i el "tupí" s'anomena "cambra de combustió", ja que després de posar llenya a tot el seu voltant i fins a una alçada no gaire superior al metre, s'encenia el foc i es mantenia actiu durant 2 o 3 dies amb les corresponents nits.
L'escalfor produïda a la cambra de combustió, fins a uns 400-500 graus, passava a l'interior del tupí provocant la supuració o destil·lació en sec de la saba dels troncs de ginebre.

A l'interior del tupí, a la base d'aquest, hi ha excavats a la roca una xarxa de petits canals que recullen l'oli i el van confluint cap a la boca de sortida, i pel canal de sortida acaba rajant a una pila externa al forn, excavada a la roca, on es recollia cada vegada més de 200 litres. Aquest últim canal passa per sota la roca, ja que en travessar la cambra de combustió s'ha d'evitar el contacte directe amb el foc.

D'aquesta pila se separava l'oli de l'aigua i l'oli de ginebre es posava dintre dels bots de 30 a 50 litres, per carregar-ho a sobre de les mules i a través dels "Camins de Muntanya" arribar fins al Pirineu: Plana de Mont-ros, Salàs de Pallars, Tuixent….

Josep Aguilà Aguilà
President
Amics de Riba-roja d'Ebre

QUINS SÓN ELS ORIGENS DEL SENDERISME A CATALUNYA

ENTREVISTA DE RAFEL LÓPEZ-MONNÉ A ENRIC AGUADÉ

El març de 1999 la revista *Grandes Espacios* va publicar una interessant entrevista de Rafael López Monné a Enric Aguadé. Malgrat els anys que han passat, les respostes del «doctor» continuen sent imprescindibles per a conèixer els precedents del senderisme al nostre país tal com avui el coneixem.

P.- El 1964, els excursionistes de la província de Tarragona van organitzar per primera vegada el «Dia del Camí de Muntanya» que, segons sembla, constitueix una de les primeres actuacions, a escala estatal, de reconeixement del valor i utilitat dels vells camins. Com va néixer la idea? Quin paper va tenir en tot això el seu amic i col·lega el doctor Joan Domènec?

R.- El doctor Domènec va ser un gran viatger i alpinista. En el seu temps, ell ja va tenir la idea de fer els cims més alts de cada continent. Va escalar l'Elbruz, el Kilimanjaro, el McKinley (Denali), el Fujiyama, el Koscinska a Austràlia, i va realitzar una primera sortida de reconeixement fins al camp base de l'Everest; però mentre estava pujant l'Aconcagua, una hemorràgia el va obligar a suspendre l'expedició. Aquesta va suposar, a més, l'inici de la malaltia que va ocasionar la seva prematura mort. En un dels seus viatges a Suïssa va quedar molt impressionat de veure que en tots els encreuaments dels camins de muntanya hi havia pals indicadors de les diferents direccions. Aquesta constatació coincideix en el temps amb el moment àlgid de l'èxode rural al nostre país. Les nostres muntanyes i masies es van anar buidant, els camins anaven quedant abandonats i als caminants els costava cada vegada més trobar paisans als quals preguntar per tal o tal altre lloc. Amb el suport de les 25.000 pessetes anuals que van aconseguir de la Diputació de Tarragona -del Departament de Vies i Obres-, el doctor Domènec, recolzat especialment pel seu club, el Reus Deportiu i també l'Agrupació Excursionista Ginesta de Tarragona del que també era soci, va iniciar la tradició, mantinguda fins avui, de recuperar algun vell camí any rere any.

Dr. Joan Domènech i Miró (Reus 26 d'agost 1924 -Tarragona 14 d'abril 1980)

P.- Com va néixer la idea de marcar un GR a Catalunya?

R.- A la fi de 1972, la Federació Francesa de Turisme Pedestre es va dirigir a la Federació Espanyola de Muntanyisme per a suggerir la continuació fins a Gibraltar de la sendera que des d'Àustria arribava als Pirineus. Ni a Madrid ni a Barcelona ningú sabia molt bé què eren les Senderes de Gran Recorregut, però es va passar la petició a la Federació Catalana, on es va constituir el 1973 un comitè per a estudiar el tema.

P.- Com va entrar vostè a formar part d'aquest comitè?

R.- Joan Domènec era delegat provincial de la Federació Catalana de Muntanya, però en ser triat president del Col·legi de Metges de Tarragona em va traspassar a mi aquestes responsabilitats. Bé, de fet llavors encara es nomenaven aquests càrrecs a dit des de Madrid. Això era l'any 1974. Gràcies al fet que des de 1964 se celebrava el «Dia del Camí de Muntanya» es va anar formant en aquesta zona de Tarragona un planter d'excursionistes que sabien com buscar un camí, com desbrossar-lo i com col·locar pals indicadors i senyals. Per aquesta raó em va arribar l'encàrrec de començar el futur GR 7 a la província de Tarragona.

Joan Cullel, a l'esquerra amb el pot de pintura blanca i a la dreta el Dr. Enric Aguadé amb la pintura roja, l'any 1975. Avui aquests senyals són tot un referent pels excursionistes d'arreu

P.- Com van organitzar el treball?

R.- En primer lloc vaig reunir els responsables de dotze de les catorze entitats excursionistes que llavors hi havia a la província i ens vam dividir els 250 quilòmetres que hi ha de Pontils a Fredes. Cada entitat va nomenar un o dos cuidadors que van començar a estudiar un possible recorregut. A continuació, jo els vaig anar acompanyant i vam recórrer cada tram marcant amb esprai blanc els punts més complicats. Posteriorment, tres representants del comitè realitzem la travessia completa en una setmana i llavors decidim que es podia començar a pintar. El 2 de

març de 1975 es va pintar el primer senyal en la petita ermita de Sant Blai, a Tivissa. Joan Cullell va pintar la banda blanca i jo la vermella.

P.- Ja resulta curiós que la primera marca de GR no es pintés en algun dels llocs simbòlicament més emblemàtics per a l'excursionisme barceloní, com Montserrat o el Montseny, però com és que es va triar una petita ermita en un lloc gairebé amagat de les Muntanyes de Tivissa?

R.- Tot té una explicació. Francesc Estivill, president de la Secció de Muntanya del Reus Deportiu era probablement la persona que més experiència tenia en treballs de recuperació i senyalització de camins, i per això es va quedar amb el tram del recorregut més difícil, en una zona que gairebé ningú coneixia, la que anava des del poblet de Llaberia fins al pas de l'Ebre a Benifallet. Per aquesta raó, en reconeixement del seu esforç, es va pintar la primera marca en el seu sector. A més, Tivissa queda més o menys al centre de la província de Tarragona.

ENRIC AGUADÉ SANS

(Reus, 25 de desembre del 1920 - Reus, 14 de gener del 2013).

Estudià a l'institut de Reus i el 1938 va ser mobilitzat i formà part de la Lleva del Biberó, participant en la batalla de l'Ebre. Llicenciat en Medicina l'any 1947, va fer el doctorat a Madrid el mateix any, dirigit pel doctor Marañón, especialitzant-se en endocrinologia. A partir de 1948 va començar a exercir a Reus fins al 2004. Va reorganitzar el servei meteorològic del Centre de Lectura a partir de la seva reobertura el 1948, i publicà a la seva revista diversos articles d'aquesta temàtica. En el camp de l'excursionisme, l'any 1973 va entrar a formar part del Comitè Català de Senders de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, i en va ser president durant més de 25 anys. Va ser un dels introductors del senderisme a Catalunya des del Comitè de Senders. Per tota la seva dilatada trajectòria, el Dr. Aguadé ha estat guardonat amb múltiples distincions, com les insígnies d'or de la Diputació de Tarragona, de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, i del Col·legi Oficial de Metges de Tarragona, la medalla de plata de la Ciutat de Reus, la medalla de Forjador de la Història Esportiva de Catalunya, el premi Humanisme i esport de Barcelona. També el trofeu de la Federación Española de Montaña pels seus 25 anys de dedicació als Senders de gran recorregut, la Creu de Sant Jordi (2000) i el 2003 el premi de Medi Ambient. Enric Aguadé Sans morí el 14 de gener del 2013, als 92 anys, a l'Hospital Universitari Sant Joan de Reus.

LA PANDEMIA COVID-19 DURANT 2020 I EL DR. AGUADÈ

Cal dir que les cinc entitats excursionistes de Reus que tenien previst realitzar la **56 edició del Dia del Camí de Muntanya**, durant l'any 2020, l'infortuni va fer que per primer cop aquesta edició no es pogués realitzar. Va ser un dur reves ja que tenien previst donar més contingut a la trobada dels excursionistes de les nostres comarques realitzant un sentit homenatge al Dr. Enric Aguadé pels 100 anys del seu naixement, qüestió que va quedar pendent.

Serveixi doncs aquest petit resum de la seva vida com un tast de l'homenatge que se li havia de fer pel centenari del seu naixement.

QUI VA SER EL DR. JOAN DOMÈNECH I MIRÓ

El doctor Joan Domènech va néixer a la capital del Baix Camp, Reus, el 26 d'agost de 1924, en el si d'una família burgesa, fill del Dr. Joan Domènech i Mas i de Teresa Miró i Esplugues. El seu pare, metge de professió i amant de l'esport va influir notablement en ell. Del pare heretarà l'afició a la muntanya i a la pràctica de l'esport a més de la vocació mèdica i la tria de l'especialitat d'Otorrinolaringologia.

Joan Domènech i Mas
fou president del Reus Deportiu
[Reus, 1891 - 1976]

Fa les primeres lletres i comença el batxillerat al Col·legi dels Pares de la Sagrada Família i l'Acadèmia de Misericòrdia Cartanyà a Reus. Acaba el batxiller als Escolapis de Barcelona i tot seguit inicia la carrera de medicina, entra a la facultat de medicina de la Universitat de Barcelona (1943), acaba el 1948 obtenint el títol d'especialista en Otorinolaringologia, posteriorment marxà a Madrid i és va decidir a realitzar el doctorat i fer el servei militar de milícies per no deixar els estudis, la seva tesi la va dedicar al "Mareig", alhora que treballava a l'Hospital de la Creu Roja de la capital espanyola.

Durant les festes de Santa Tecla de 1945 el Joan i un germà van a Tarragona per gaudir de la festa major, però abans fan una visita obligada a una tieta, on va conèixer la Teresa Oliva Ras que serà la seva dona. Es van casar el 5 de maig de 1952 a Santa Maria del Mar de Salou, fruit d'aquesta unió el 7 d'agost de 1955 nasqué el seu fill, a qui també van anomenar, Joan.

Començà a treballar amb el seu pare a Reus, però ben aviat es traslladà a un pis de la Rambla Nova de Tarragona, va muntar més tard el consultori al carrer Rebolledo i va treballar amb diversos col·laboradors. La seva entrada a la seguretat social fou el març de 1958, una vegada fet i funcionant l'Hospital Joan XXIII, ell entrà com a cap de servei d'otorinolaringologia l'1 de maig de 1968.

Dr. Joan Domènech i Miró, presidint una assemblea del col·legi de metges de Tarragona

Una vegada titulat i amb la decidida intenció de treballar com a metge es va col.legiar al Col.legi de Metges de Tarragona, aviat es van adonar de la seva capacitat i va estar a la junta directiva primer com a Vocal Representant dels metges d'assistència col·lectiva (1957-1962), el novembre del 1962 va ser nomenat president de la junta comarcal de Tarragona, el 1963 canvià de càrrec essent elegit vicepresident. Però el col·legi aconsegueix fer un procés d'eleccions com cal presentant-se dues candidatures una la de Joan Domènech com a president, E. Aguadé com a vicepresident i el Dr. Llobet com a tresorer una candidatura molt muntanyenca, que va guanyar, va treballar sis anys i es va tornar a presentar en total va estar en el càrrec nou anys, realitzant profunds canvis de funcionament que han perdurat fins avui.

El gran nombre d'esports que practicava estaven relacionats amb l'aire lliure i la natura, espeleologia, muntanyisme, submarinisme, escalada, esquí, pilotatge d'avions... però l'esport que més practicava eren totes les especialitats a la muntanya, ja de petit amb el seu germà i el seu pare practicaven l'excursionisme, després a la universitat ja podia anar al Pirineu i fer els seus primers passos a l'escalada i ascensions als cims de la serra. Pràcticament va ascendir a tots els cims de més de 3000 metres del Pirineu, va estar a Picos d'Europa, serra de Guadarrama, Gredós, Sierra Nevada i el Teide.

Hivern de l'any 1968, Toubkal 4.167 m Alt Atles, Marroc. Manel Martínez, Joan Domènech, Josep Maria Torrens, Anton Achón I Pau Lluis Salas.

A Europa als Alps coronant bastants dels 4000 de la serralada, com el Montblanc, Mont Maudit, Jungfrau, Breithorn, etc., als Apenins, els Carpats, les muntanyes de Grècia, Sicilia, Còrsega, Sardenya, Escandinàvia, Islàndia i Gran Bretanya. A l'Àsia, el Caucas, l'Himàlaia, Birmània i el Japó on va pujar al Fujiyama. A l'Oceania les muntanyes d'Indonèsia i Filipines. A l'Àfrica, el Kènia, el Kilimanjaro, l'Atles l'Anti-Atles i al centre del Sàhara les muntanyes de l'Hoggar. A America, Groenlàndia, les Muntanyes Rocoses i les serres andines. Va tenir al cap fins a la seva mort fer els cims més alts dels set continents, l'Elbrus, el Kilimanjaro, el Mckinley a Alaska ja els va conquerir i estava intentant l'Aconcagua quan va aparèixer la malaltia que malauradament el va portar fins la mort. També tenia aparaulada la participació en una expedició a l'Everest.

DIA DEL CAMÍ DE MUNTANYA, COM VA COMENÇAR...?

Durant les tres primeres dècades del segle XX les nostres muntanyes estaven poblades, gairebé totes les masies eren habitades i els excursionistes podien parlar amb els camperols i preguntar pel millor camí per anar a un indret o l'altre. Camins que estaven conservats, ja que estaven molt utilitzats per anar a peu i en cavalleries, els únics mitjans de transport a l'abast de la pagesia d'aquella època.

Però va arribar la postguerra, el camp es va anar despoblant progressivament, tancant-se les

masies en emigrar els seus habitants cap a les ciutats. Després va arribar l'èxode dels veïns dels poblets rurals cap a la indústria de les grans ciutats, així perderen gairebé tots els habitants i els pocs que quedaren s'anaren mecanitzant amb cotxes, camions i tractors. Això fa que molts

dels terrenys ja no es treballin a causa de la seva orografia i no s'hi pot arribar fent servir els camins rals i corriols que abans sí eren practicables per les cavalleries, tot plegat, motivà el progressiu deteriorament dels camins que enllaçaven masies, trossos de conreu i uns pobles amb els altres.

Durant els anys seixanta, Joan Domènech i Miró va quedar impressionat pel que va veure i gaudir en els camins de muntanya suïssos per la seva conservació i senyalització. Aquest fet va esperonar i engegar la idea de la recuperació i senyalització sistemàtica d'antics camins a les muntanyes de Tarragona. Fou l'any 1964 quan el Dr. Joan Domènech i Miró, llavors delegat provincial de la Federació Catalana de Muntanyisme, ajudat per un nombrós grup de muntanyencs entre els que destaquen Francesc Estivill, Antoni Jordana, Pere Rius, Francesc Magrané, Josep Maria Brull, Jaume Montserrat, Enric Poch, Jaume Aiguadé, Manel Martínez, Salvador Juanpere, Josep Mercadé, Antoni Escolà, Sebastià Tous, Dr. Enric Aguadé, Leandre Lerín i molts d'altres, van sensibilitzar els excursionistes de la província per tal de pal·liar, encara que solament fos en una petita part, l'abandó dels nostres camins de muntanya. Per això crearen el Dia del Camí de Muntanya, per tal de poder posar cada any un d'aquests camins en condicions d'ús. Hi col·laboraren persones de totes les entitats de la província i amb l'ajut econòmic de la Diputació Provincial organitzaren unes sortides de treball per tal de desbrossar els camins abandonats. Col·locaren pals indicadors a les cruïlles i bifurcacions de camins. A la tardor d'aquell any es va inaugurar, amb l'assistència massiva de muntanyencs, el camí de Siurana a la Febró i a Mont-ral, essent aquesta la primera Diada del Camí de Muntanya.

L'últim dia del Camí de Muntanya en què participà el Dr. Joan Domènech (Rojals-1979).

El Dr. Joan Domènech fou l'anima que mantingué la continuïtat d'aquestes diades, tot estimulant les entitats a treballar en aquesta tasca i gestionant amb la Diputació la continuació de l'ajuda econòmica. Van aconseguir que inclogués, dins el pressupost de Vies i Obres, una partida de 30.000 pessetes destinada a la recuperació i conservació d'antics camins rals. A l'any 1974, any en què va deixar el càrrec de Delegat Provincial de Muntanyisme, va voler continuar estimulant el Dia del Camí de Muntanya proposant un premi per donar-lo a l'entitat que més hagués treballat en la tasca de posar de nou en ús un camí abandonat, al qual se li va donar el nom de "Premi Joan Domènech".

Els tres primers anys es netejaren i marcaren els camins de Siurana a Mont-ral (1965), de Vilaverd a Farena (1966) i de Llaberia a Vandellós (1967), van col·laborar totes les entitats de la província. A partir del 1968, per tal d'afavorir l'efectivitat en les tasques de neteja i la conservació del camí triat, es va optar per encomanar l'organització anual a una entitat excursionista que és l'encarregada d'organitzar la Diada. Amb el pas del temps, aquesta diada ha esdevingut la Festa Major de l'excursionisme a les nostres comarques.

Amb aquesta iniciativa, les comarques de la província de Tarragona van esdevenir les pioneres d'arreu de Catalunya, i probablement de l'Estat, en la tasca de recuperar de forma regular i senyalitzar de forma permanent antics camins.

El Dia del Camí de Muntanya se celebra ininterrompudament des d'aquell 1965 fins als nostres dies:

"Els camins són l'únic patrimoni de la humanitat que per ser conservat ha de ser trepitjat"
Núria Garcia Quera

ANY	Nº	CAMÍ RECUPERAT I DIADA FETA	ENTITAT EXCURSIONISTA ORGANITZADORA
1965	1	Siurana, La Febró, Mont-ral	Entitats Excursionistes de les Comarques Meridionals de Catalunya
1966	2	Vilaverd, Rojals, Els Cogullons, Farena	Entitats Excursionistes de les Comarques Meridionals de Catalunya
1967	3	Llaberia, Pratdip, Vandellòs	Entitats Excursionistes de les Comarques Meridionals de Catalunya
1968	4	Paüls, Montsagre, Horta de Sant Joan	Unió Excursionista de Catalunya Tortosa
1969	5	Escala Dei, Serra Major, Albarca	Secció Excursionista de Reus Deportiu
1970	6	Cornudella, Cova Santa, Toll de l'Ou, Ulldemolins	Secció Excursionista de Reus Deportiu
1971	7	Prades, Siurana, Arbolí, Alforja	Secció Excursionista de Reus Deportiu
1972	8	Refugi de Caro, Beceit	Unió Excursionista de Catalunya Tortosa
1973	9	Capçanes, Colldejou	Agrupació Excursionista Catalunya de Reus
1974	10	La Morera, Grau Grallera, Aiguabarreig, Ulldemolins	Secció Excursionista de Reus Deportiu
1975	11	Vilallonga, el Rourell, Vallmoll, Puigpelat	Secció Excursionista del Centre de Lectura de Reus
1976	12	Serra de la Mussara i Prades	Secció Excursionista del Club de Futbol Reddis
1977	13	Santes Creus, Montagut	Secció Excursionista del Centre de Lectura de Reus
1978	14	Serra Formigosa, Sant Magí de la Brufaganya	Centre Excursionista Tarragona
1979	15	Vilaverd, Rojals	Associació Excursionista de Reus
1980	16	La Riba, Farena, La Bartra, Els Cogullons	Secció Excursionista del Club de Futbol Reddis
1981	17	Alcover, Mont-ral, Farena	Secció Excursionista del Centre de Lectura de Reus
1982	18	El Catllar, Bràfim, Vila-rodona, Santes Creus	Centre Excursionista Tarragona
1983	19	Arbolí, Maspujols, Reus	Centre Excursionista de Maspujols
1984	20	Farena, Mas de Mateu, Els Cogullons	AAEET de Valls
1985	21	Camí Ral de Reus, Tram Coll de les Llebres, Prades	Secció Excursionista del Club de Futbol Reddis
1986	22	Alcover, Albiol	Unió Excursionista Mestral de Tarragona
1987	23	Vilaseca, Reus Riudecanyes, Castell d'Escornalbou	Secció Excursionista d l'Agrupació Cultural de Vilaseca.
1988	24	Arbolí, La Febró, La Mussara	Centre Excursionista Maspujols

1989	25	Colldejou, Pratdip	Secció Excursionista del Club de Futbol Reddis
1990	26	Miramar, Sarral	AAEET de Valls
1991	27	Prades, Barranc del Titllar	Secció Excursionista d l'Agrupació Cultural de Vilaseca
1992	28	Cornudella, Mas dels Frares (pel Grau Tallat i el Grau del Corral Nou)	Associació d'Excursionistes de Cornudella de Montsant
1994	30	Vilanova de Prades, Sant Miquel de la Tosca, El Vilosell, Vilanova de Prades	Secció Excursionista del Club de Futbol Reddis
1995	31	La Vilella Baixa, Cabacés (Cavaloca)	Grup Excursionista del Camp de Tarragona
1996	32	Mora d'Ebre, Ascó (pel Pas de l'Ase).	Secció Excursionista de l'Agrupació Cultural de Vilaseca.
1997	33	Vilella Baixa, Camí de Cabacés, Grau dels Bous, Grau del Coll Empedrat, Vilella Baixa	Grup Excursionista del Camp de Tarragona
1998	34	L'Hospitalet de L'Infant, Coll de Puntalt, Masriudoms, Coll de Masvell, Castelló, Vandellós.	Centre Excursionista Serres del Mestral
1999	35	El Grau dels Racons i els Tombs de les Airasses	Secció Excursionista de Reus Deportiu
2000	36	Un Tomb pel Jordà, Figuerola del Camp	Centre Excursionista La Xiruca Foradada
2001	37	Vilanova d'Escornalbou, Ermita Mare de Déu de la Roca.	Secció Excursionista del Centre de Lectura de Reus.
2002	38	Serra de la Gritella, Muntanyes de Prades	Associació d'Excursionistes de Cornudella de Montsant.
2003	39	Vall del Riu Glorieta, Ermita de les Virtuts	Secció Excursionista del Club de Futbol Reddis
2004	40	Arbolí, Muntanyes de Prades, Arbolí	Secció Excursionista de Reus Deportiu
2005	41	Pla de Santa Maria, per la Muntanya de Sant Ramon	Centre Excursionista La Xiruca Foradada
2006	42	Ruta del Carrasclet (Capçanes-Reus)	Associació Excursionista Catalunya de Reus
2007	43	Tivissa, Els Borjos, El Pujador d'en Blaiet, El Barranc de la Foig, les Cingleres de Tivissa, Tivissa.	Associació Excursionista La Picossa
2008	44	Pont de Goi (Valls), Riu Francolí, la Plana, Picamoixons, Puig Cabré, La Riba.	Centre Excursionista La Xiruca Foradada
2009	45	Arbolí, Camí de Sant Pau, Collet dels Colls, Gallicant, Grau del Bodro, la Cova Tosca, Grau de Vincabré, Grau del Bodro, la Cova Tosca, Grau de Vincabré, Barranc del Grau, Mas del Salin, Maset del Nadal, Ermita de Sant Pau, Arbolí.	Secció Excursionista de Reus Deportiu
2010	46	(El Camí de l'Aguilera) Creixell, Plans dels Garrofers, Ermita Mare de Deu de Fàtima, Mas Mercadé, Creixell.	Club Esportiu Muntanyenc Creixell
2011	47	Llaberia, La Fou, Mas del Ramer, Llaberia	Secció Excursionista del Club de Futbol Reddis.
2012	48	Pla del Salvadoret, Grau Pau de Blai, Pla de la Guàrdia, Grauet de l'Heura.	Secció Excursionista Club Natació Reus Ploms
2013	49	Vandellòs, Poblat de Castelló, Camí de Beltran, Vandellòs.	Secció Excursionista Club Natació Reus Ploms.
2014	50	Ermites de Cardó	Associació Excursionista La Picossa
2015	51	Camí de la Solana, Coll de Viladecabres, Mola d'Estat i Camí del Mas de Mateu.	Associació d'Amics de les Muntanyes de Prades.

2016	52	La Febró, Camí de les Socarrades, Miradors, Grau del Gris, Molí de l'Esquirola, Cova Serena i La Febró.	Associació Excursionista Catalunya de Reus. Centre de Lectura de Reus (SE), Club Excursionista Reddis, Club Natació Reus Ploms (SE) i Reus Deportiu (SE).
2017	53	Pradell de la Teixeta – Melitxes – Camí de la Torre – Pradell de la Teixeta.	Centre Excursionista Tarragona
2018	54	Pujada a la Tossa per Carboners i descens fins la Llena pel sender de la Fena.	Ass.Esp. Extrem Team Tivissa
2019	55	Pel pla d'El Pla	Centre Excursionista La Xiruca Foradada
~~2020~~	**~~56~~**	**Pandèmia mundial de Coronavirus SARS-CoV-2**	**Anul·lació obligada, 5 entitats de Reus.**
2021	**56**	**Riba-roja d'Ebre-Barranc de la Sabatera-Sendera del Meandre-Riba-roja d'Ebre**	**Centre Excursionista Tarragona Figot Tour Senderisme**

RIBA-ROJA D'EBRE, ON L'EBRE ES FA CATALÀ.
UN XIC DE HISTORIA

La Ribera d'Ebre, amb una superfície de 827,3 km², ocupa les dues bandes del riu Ebre, la comarca té uns 22.925 (2014) habitants, dedicats preferentment al sector serveis, sobretot a la producció d'energia elèctrica, i també a l'agricultura i a la transformació de productes agraris.

El clima de la comarca és de tendència continental, per bé que està parcialment suavitzat per la influència de la mar Mediterrània i dels vents que hi provenen.

El terme municipal de Riba-roja ocupa una extensió de 99,14 km^2 , te un població de 1.112 (2018) en el darrer cens , se situa al NW de la comarca, a banda i banda de l'Ebre, des de poc després de la seva confluència amb el Segre fins al pantà de Flix. Limita amb els termes d'Almatret (N) i Maials (NE), del Segrià, amb Flix (E) i Ascó (al SE, per un petit sector), amb els municipis de la Terra Alta de la Fatarella, Villalba dels Arcs (ambdós al S) i la Pobla de Massaluca (SW), i amb Faió (W), del Matarranya.

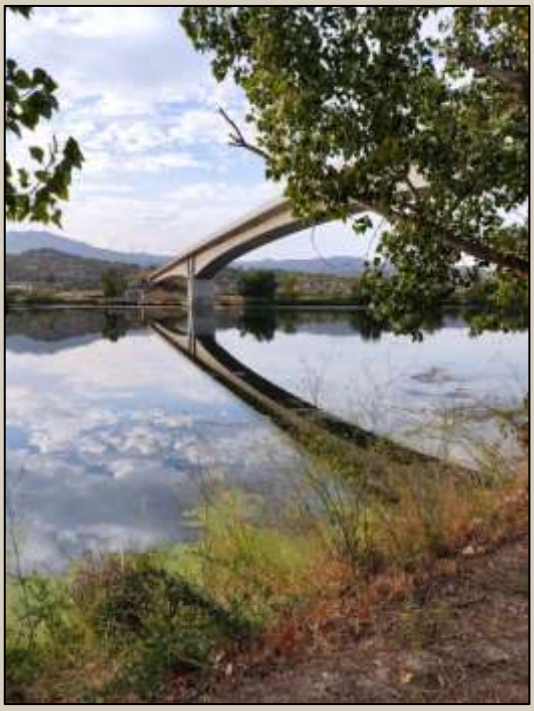

El 1997 s'inaugurà al costat de Riba-roja d'Ebre el pont de més arcada de tot Catalunya i motiu pel qual la barca que passava vehicles, carros, matxos i persones d'una a l'altra riba va desaparèixer.

Riba-roja d'Ebre és el primer nucli de població que es troba el riu Ebre en entrar a Catalunya, d'aquí ve l'eslògan, "Riba-roja d'Ebre, on l'Ebre es fa català". El poble està situat en una localització singular, en un meandre.

L'Ebre, que travessa el terme, passa encaixat entre plataformes tabulars calcàries que han facilitat la construcció del pantà de Riba-roja, els voltants del qual han estat declarats espai d'interès natural.

El 1997 s'inaugurà al costat de la vila el pont de més arcada de tot Catalunya. L'obra, que fa 350 m de llargada, forma part de les millores en la infraestructura viària previstes pel Pla d'Emergència Nuclear de Tarragona (PENTA), però sense una bona carretera per sortir de la zona o simplement arribar en condicions a Maials o Almatret, ja fa massa anys que hi ha un magnífic pont sense una carretera que porti a alguna població propera i amb una carretera de qualitat i segura.

Restes del Castell de Riba-roja d'Ebre. El castell es va haver de restaurar el 1647, després de la seva destrucció durant la Guerra dels Segadors. Segons Dolors Cabré, el castell fou probablement la continuació d'alguna torre de guaita. Consta de dues parts diferenciades, la que havia estat habilitada com a presó i la torre.

Riba-roja és una població sorgida de la conquesta cristiana. Al terme hi ha, però, vestigis de poblament d'origen prehistòric i romà. A la vila s'hi han trobat restes de ceràmica musulmana i encara es conserven alguns topònims que es remunten a l'època de domini sarraí. El lloc, fou conquerit en temps de Ramon Berenguer IV i bé que en principi, el 1153, restà exclòs de la dotació de Miravet als templers, al cap de pocs anys fou donat en senyoria a aquest orde militar, que el vinculà a la seva comanda d'Ascó.

A l'estiu de 1838 ja fa cinc anys que dura l'enfrontament entre carlins i liberals, és un conflicte dinàstic, però sobretot es lluita per imposar un model de societat o un altre. La fam i la sang va dominar als pagesos i ramaders d'aquestes terres mentre es lluitava en les carlinades.

A la primeria del segle XVI els Reis Catòlics passaren per la vila; aleshores es produí un eixample de la població, es bastiren muralles noves i un portal nou. L'expulsió dels moriscs, decretada a la primeria del segle XVII, no afectà greument Riba-roja. En temps de Felip IV de Castella els hospitalers, senyors de Riba-roja, protestaren per la centralització dels Habsburg. Amb la comanda d'Ascó, la població participà en la guerra dels Segadors. Es registren pestes els anys 1629, 1648 i 1659. Al segle següent, passada la guerra de Successió i avançat el segle, es bastí una nova església, barroca, i es registraren diverses obres en cases de la vila, en un moment de màxima puixança demogràfica i de prosperitat econòmica. El 1821 la vila s'independitzà de la senyoria dels hospitalers.

Riba-roja patí les malvestats de les guerres Carlines i posteriorment, molt més tràgicament encara, les de la guerra civil de 1936-39 a causa de la proximitat de la llarga i dificultosa batalla de l'Ebre, a l'inici de la qual la vila fou ocupada per les forces republicanes (25 de juliol de 1938) que, llevat d'una breu ocupació franquista, no l'abandonaren fins a la fi dels combats (17 de novembre). El matí del dia 17 totes les localitats al sud de l'Ebre estaven ja en mans de Franco. El dia 18 el General Yagüe entrà a Riba-roja, últim cap de pont de l'exercit republicà.

Riba-roja antiga va ser construïda en funció del Castell de defensa, d'avantguarda. Aquest sentit ve reforçat per l'existència i la situació especial de la roca la Pena, amb un tallat que va a la fondalada de la Barbulla.

Mirador de la Pena, abans i avui. I amb un projecte per arranjar tota la zona propera al riu Ebre

El centre històric de Riba-roja d'Ebre és un conjunt inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Està delimitat per la baixada de la casa Favó-Descarrega el portal que dona al carrer La Palla, el porxo del Carrer St. Roc, La Pena i el carrer Sequer. La part de ponent està construïda sobre roca, en un extrem de la qual s'hi ha habilitat el magnífic mirador de la Pena. El nucli està format per carrers estrets i costeruts, configurant una estructura gairebé radial. Alguns carrers conserven l'empedrat amb palets de riu, força deteriorat. Una part dels carrers, cap als anys 80, van ser asfaltats. La tipologia constructiva predominant és de cases entre mitgeres de tres i quatre nivells d'alçat, obertes amb portals d'arc de mig punt adovellats, alguns dels quals datats. El parament dels murs més comú és el de pedra irregular lligada amb morter.

Panoràmica de Riba-roja al principi del segle XX i envoltada pel riu Ebre, amb la vista de l'església de Sant Bartomeu, derruïda parcialment durant la Guerra Civil..

LLOCS D'INTERES:

ESGLESIA PARROQUIAL DE SANT BARTOMEU

Un punt d'interès és l'església parroquial de Sant Bartomeu patró del poble, els hospitalers varen bastir una nova església parroquial el 1772 d'estil barroc tardà, sobre una

L'església parroquial de Sant Bartomeu, abans de la guerra civil i després reconstruïda però perdent la part més alta de la torre del campanar.

construcció prèvia, amb la creu de Malta a la façana. Abans de la Guerra Civil, la torre tenia dos cossos, el superior, també quadrangular, tenia una vistosa cúpula que es va derruir durant la guerra del 36-39 i que no fou reconstruïda.

L'altar major, que era barroc, ha sofert diverses modificacions. Actualment, en fusta, trobem el Crist Crucificat, Santa Madrona i Sant Bartomeu, que tenia a la dreta a Sant Pere i a l'esquerra a Sant Pau, la mateixa distribució que hi havia a la façana.

ERMITA DE SANTA MADRONA

L'ermita de Santa Madrona copatrona del poble de Riba-roja d'Ebre s'assenta sobre una necròpolis protohistòrica i està edificada damunt d'una altra ermita més antiga. L'actual és de començament de segle XX amb traces neoclàssiques.

Romeria des de l'església de Riba-roja d'Ebre fins a l'ermita de Santa Madrona portant la figura de Santa Madrona i les coques al cap, que després es beneiran i repartiran.

Damunt de la porta d'entrada hi ha un escut de pedra en el que es pot veure una barca que recorda la llegenda de la santa. Santa Madrona, copatrona del poble festivitat que se celebra el 15 de març. En aquesta data es fa una romeria del poble fins arribar a l'ermita on es fa la missa es beneeixen les coques que és reparteixen a la gent. Bona part del camí a l'ermita va per la riba del riu i ofereix paisatges de gran bellesa.

L'ERMITA DE BERRÚS

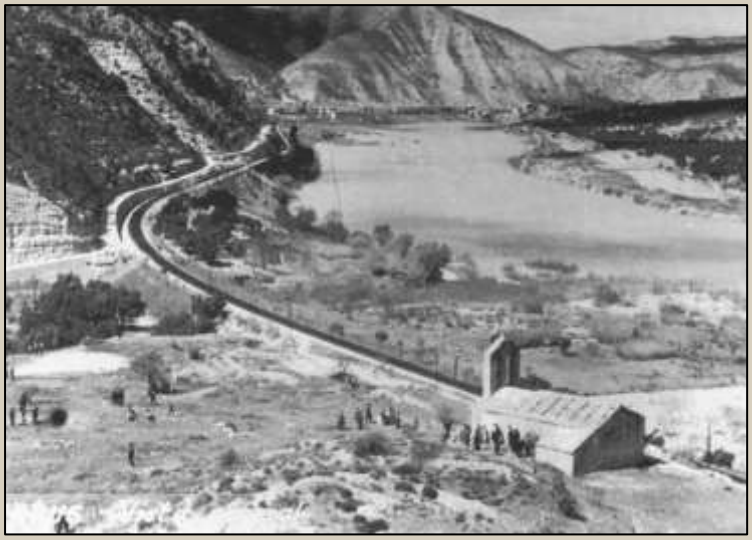

Antic emplaçament de l'ermita de l'antic poble de Berrús, abandonat en el seu moment per la pesta, encara que l'ermita seguia rebent als feligresos, antics habitants de Berrús i que es van desplaçar a Riba-roja, Pobla de Massaluca o Villalba i els arcs. Abans d'omplir el pantà, és desmunto pedra a pedra l'ermita i es va desplaçar al lloc actual, també va caldre refer el recorregut de les vies del tren. En aquest lloc van tenir lloc diversos i durs enfrontaments entre els rebels i les forces republicanes durant la batalla de l'Ebre.

Berrús era un petit poble que en l'edat mitjana va patir l'epidemia de la pesta ocasionant la mort d'una part considerable de la seva població. Els supervivents van abandonar el llogaret i es van establir als pobles veïns de Riba-roja d'Ebre, Pobla de Massaluca, Faió i Villalba dels Arcs, i van continuar acudint a l'ermita que amb els anys va esdevenir centre important de romiatge.

L'ermita de Berrús o de Santa Magdalena és un lloc emblemàtic del poble de Riba-roja ja que fou rescatada de les aigües en la construcció del pantà. Les restes del poble de Berrús esta cobert per les aigües de l'embassament de Riba-roja. De tota manera, l'empresa constructora de la presa, pressionada per les poblacions i persones com Dolors Cabré o el mossèn Venanci Fenosa es veié moralment obligada a salvar l'església de Santa Magdalena. El poble va desaparèixer sota les aigües, però l'església fou desmuntada i reconstruïda en un turo proper. Així doncs, després del trasllat han seguit celebrant les romeries tradicionals a Berrús els pobles del veïnat: per setmana Santa concretament el dilluns de pasqua, dia de la mona, Riba-Roja d'Ebre; el cap de setmana següent, Villalba dels Arcs; i el segon cap de setmana després de Setmana Santa, la Pobla de Massaluca.

En la salvació de l'ermita hi van tenir molt a veure persones com Dolors Cabré o el mossèn Venanci Fenosa. L'actuació va anar a càrrec de l'empresa constructora de la presa, Enher, en col·laboració amb la Diputació de Tarragona, segons explica l'autor i periodista riberenc Carmel Biarnés en un article al Correo Catalán del 2 de maig de 1970. Un contractista, «el senyor Tricas», i el seu taller de picapedrers gallecs es van ocupar de numerar i traslladar les pedres de l'ermita per aixecar-la de nou. El cost de l'actuació va ser de 1.300.000 pessetes de l'època, detalla Biarnés.

Dolors Cabré Montserrat (*Vinyols i els Arcs, 28.VIII.1914 – Tarragona, 7.III.1995*) *llicenciada en Filologia Romànica I professora de Literatura, va ser nomenada acadèmica de la Reial Acadèmia de la Història per Tarragona (1960), el 1969 ingressar a la Reial Societat Arqueològica Tarragonina, el 1970 va ser elegida consellera numerària de l'Institut d'Estudis Tarragonins Ramon Berenguer IV, passant en 1988 a la categoria de consellera d'honor.*

Va col·laborar activament en el trasllat de l'ermita de Berrús per que no fos coberta per les aigües del pantà de Riba-roja. Una de les personalitats més importants de La Ribera d'Ebre. Membre d'honor del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre (CERE). Tot i néixer a Vinyols dels Arcs (Baix Camp), tothom la considera una riberenca pels quatre costats, anomenada filla adoptiva de Riba-roja d'Ebre el 1986, la biblioteca municipal dur el seu nom.

*El 1968 es va fer una gran festa d'inauguració i cinquanta anys després, **gran** diada 26 de maig de 2018 per commemorar l'efemèride. Hi participaran centenars de veïns dels tres municipis, a més del president de la Diputació de Tarragona, Josep Poblet, i el bisbe de Tortosa, Enrique Benavent.*

L'actual zona on esta ubicada l'ermita de Berrús compta amb un espai museïtzat pel Consorci Memorial Espais de la Batalla de l'Ebre. Es tracta de les trinxeres de Berrús, situades a un centenar de metres de l'ermita, accessible per la carretera TV-7411, entre el municipi de la Ribera d'Ebre i La Pobla de Massaluca.

La zona de Berrús, situada a uns 300 metres d'altura, va ser ocupada per les tropes republicanes el 25 de juliol de 1938, primer dia de l'ofensiva de l'Ebre. Els republicans van fortificar la posició amb un doble objectiu: defensar el cap de pont de Riba-roja d'Ebre i protegir la rereguarda de l'altiplà de la Pobla de Massaluca.

Les trinxeres serpentegen per la part superior d'una empinada barrancada per a controlar qualsevol accés des de la riera de Berrús o l'antic camí de Riba-roja d'Ebre a la Pobla de Massaluca (actual TV-7411). La trinxera segueix el disseny clàssic en ziga-zaga, però la seva profunditat és molt variable tenint els punts més reforçats i avançats en els pous de tirador amb abast de tir sobre els possibles accessos. El sistema defensiu es complementava amb una trinxera secundària que envolta la cota més elevada i protegia la rereguarda de la trinxera principal. Aquesta zona va quedar allunyada del front fins als dies 12,13 i 14 de novembre quan les tropes del general Franco la van ocupar i van penetrar dos quilòmetres en direcció Riba-roja d'Ebre.

Les trinxeres rehabilitades es troben en un excel·lent estat de conservació. Es tracta de posicions excavades en el sòl i protegides per murs de pedra seca. El visitant pot recórrer sense dificultat les diferents línies de trinxeres i consultar la informació disponible en tres panells. La bellesa de l'entorn, el silenci, i l'excel·lent panoràmica sobre l'embassament de Riba-roja

d'Ebre, bona part de la Ribera d'Ebre, Terra Alta, el Matarranya i el Baix Cinca, converteix en altament recomanable la visita al lloc.

LA GARITA

En la placa esta escrit: "En data d'avui, l'Il·lm. Sr. Josep Poblet i Tous President de la Diputació de Tarragona ha inaugurat les obres de restauració de la torre La Garita. Bé Cultural d'Interès Nacional."
Riba-roja d'Ebre, 4 de març de 2017

La Garita és una torre de vigilància medieval, situada en un punt amb atractives vistes sobre el nucli de Riba-roja d'Ebre i el seu terme municipal, així com el nord de la Ribera d'Ebre i la zona del Montsant (Priorat). Es complementa amb una àrea d'oci amb barbacoes.

EL PANTÀ

El pantà va començar a ser construït per l'empresa ENHER el 1958 i les obres van finalitzar oficialment el 31 de desembre de 1964, encara que fins al 1967 no es va omplir. Tal com estava dissenyat, quan s'omplís el got de l'embassament quedarien inundades les localitats de Mequinensa i Faió, desapareixent també l'estació de ferrocarril utilitzada fins llavors per a carregar el lignit, així com els carregadors i part dels ferrocarrils miners i mines de la conca carbonífera de Mequinensa que havien tingut un gran auge amb l'eclosió de la indústria catalana, la demanda europea durant la Primera Guerra Mundial i la postguerra civil espanyola.

El Campanar de l'església de Faió, en el pantà de Riba-roja d'Ebre. Zona d'aiguabarreig del Matarranya.

L'embassament de Riba-roja d'Ebre es troba entre Catalunya i Aragó. La presa està situada en el municipi de Riba-roja d'Ebre, i el pantà, s'estén pels termes de la Pobla de Massaluca, en la Terra Alta; Faió, en el Baix Aragó-Casp (on s'uneix el riu Matarranya), i Mequinensa, en el Baix Cinca (on s'uneix el Segre i les aigües del Cinca), aquests dos últims a Aragó.

El pantà ofereix un ventall d'activitats d'esports fluvials de tota mena, especialment per a la navegació turística a través d'empreses de lloguer d'embarcacions. L'oferta consisteix bàsicament en vaixells a motor coberts i descoberts de diferents capacitats amb èmfasi en el turisme familiar. També es pot practicar el piragüisme i la motonàutica. Durant aquests passejos es poden contemplar paratges com la unió del riu Matarranya amb l'Ebre per la seva riba dreta o les restes del campanar de Sant Joan Evangelista de l'antic poble de Faió, submergit per les aigües del pantà.

Amb una extensió de gairebé 40 km, ocupa 2152 ha i té un volum de 210 milions de m³. Amb un cabal de 900 m³/s, la central hidroelèctrica té una potència instal·lada de 262,8 MW.

Aquest pantà és un dels enclavaments més destacables en el context de la pesca esportiva, tant quant a singularitat com abundància. Per la seva amplària, el tram del riu Ebre que passa per Riba-roja d'Ebre s'ha convertit durant anys en lloc de peregrinació dels aficionats a la pesca esportiva, d'arreu de Catalunya, Espanya i de tota Europa, que troben aquí un paradís de silurs i de carpes. Els primers van ser introduïts en el pantà en els anys setanta i actualment es poden arribar a pescar exemplars de fins a dos metres. Si parlem de carpes, els pescadors han aconseguit trobar peces de fins a 25 quilograms.

FESTES DE RIBA-ROJA D'EBRE

A Riba-roja d'Ebre se celebra la festa Major o d'estiu, del 24 al 28 d'agost, i la festa Major d'hivern a primers de febrer per Santa Àgueda.

La més important és la d'estiu per honorar al Patró Sant Bertomeu i que dura cinc dies, fins el dia de Sant Agustí, són cinc dies farcits d'activitats, actes religiosos, curses, balls, concerts que finalitzen amb el fantàstic i espectacular correfoc dels Figots Satànics. El correfoc de Riba-roja constitueix un dels principals esdeveniments del món del foc al conjunt de l'Ebre i és el que tanca la Festa Major. Inclou una representació inspirada en elements de la història local (els templers) i de tipus mitològic.

De la festa major d'estiu també destaca el ball de la jota que es balla a la plaça de l'església la primera nit de la festa. La iniciativa d'un grup de veïns del poble va fer possible que el 24 d'agost del 1994, es tornés a ballar la Jota de Riba-roja en l'anomenat ball de coques.

Es recuperava així el ball tradicional que els més grans recordaven dels seus avis i avantpassats, i és que a Riba-roja d'Ebre es ballava la jota.

En aquests 27 anys, el ball de jotes s'ha consolidat com un dels actes de la festa major i s'ha ensenyat a ballar a tot el veïnat, xiquets i xiquetes. Així doncs cada any, pubilles i hereus ofereixen el ball als seus convilatans i la Jota de Riba-roja es balla a la plaça de l'Església. Quasi tres dècades i la jota ha anat arrelant. Ja és tota una tradició a Riba-roja d'Ebre.

La festa Major d'hivern que se celebra per Santa Agda el 5 de febrer, anomenada la festa de les dones ha estat declarada festa d'interès comarcal. Des del seu naixement, el 5 de febrer de 1986, ha anat guanyant protagonisme. L'acte més destacat es l'elecció de l'alcaldessa i

regidores. Se celebra una missa i processo on les dones porten la Santa i el pa beneit i es fa un berenar popular (servit pels senyors del poble), ball i activitats culturals diverses. Constitueix un punt de trobada de totes les dones naturals de Riba-roja.

Una altra festa destacada del poble és la festa de la clotxa, que és un plat tradicional de la cuina de la Ribera d'Ebre i de la Terra Alta, i es menja principalment al camp, en trobades i en manifestacions col·lectives. La festa local on anualment es divulga aquesta menjada i es convoca veïns i visitants –amb un èxit creixent- té lloc a l'àrea de lleure de l'embassament el dia 1 de Maig.

GASTRONOMIA

De la gastronomia de Riba-roja en destacaríem la clotxa, menjar tradicional de la Ribera d'Ebre que consisteix en un pa rodó buidat parcialment de molla i omplert principalment d'arengades, cebes, tomàquets i alls escalivats i tot ben regat amb oli d'oliva.

Clotxa i bon oli verge de Riba-roja d'Ebre

Els pagesos preparaven aquest menjar quan anaven a treballar al camp. La clotxa defineix molt bé alguns dels trets populars que han estat

Borregos dolços

l'expressió de les formes de vida més antigues i tradicionals de les terres de l'Ebre, llaüters, pagesos, plegadors d'olives o veremadors.

Dolços com les capsetes o els borregos són típics de Riba-roja d'Ebre i de tota la ribera, fins i tot a la

Capsetes, d'ametlles, ous i sucre

veïna Terra Alta. La cassolada i els caragols són típics d'aquestes terres, les matèries primeres són de qualitat i això es nota en qualsevol àpat que pugueu fer o menjar en el terme de Riba-roja d'Ebre, la mel no té absolutament res a envejar a la del Perelló i la vinya, potser necessita una decidida aposta en aquestes terres que donen un vi de baixa intensitat però de qualitat.

Gràfica de desnivells

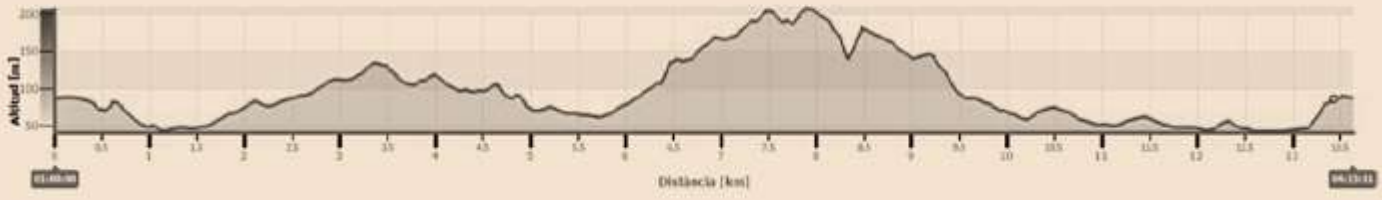

Descripció concepte	Valor del concepte
Distancia	14,88 Km
Desnivell Positiu	326 m
Desnivell Negatiu	326 m
Altitud max.	203 m
Altitud min.	41 m
Temps aprox.	4 h 57 m

Descripció - Guia del 56è Dia del Camí de Muntanya a Riba-roja d'Ebre:

Riba-roja d'Ebre – Vall de Sabatera – Sendera del Meandre – Forn d'Oli de Ginebre de Catxap - Cova de l'Escolà - GR-99 – Riba-roja d'Ebre

Temps Parcial	Descripció	Km Total
0:00:00 h	Sortim de l'Ajuntament de Riba-roja d'Ebre i agafem el carrer de la Fatarella en direcció al Calvari, anem pel carrer del Calvari i seguim per la pista formigonada que va fins a l'actual dipòsit i tractament de l'aigua potable que es distribueix per tot el poble.	0 km
0:08:32 h	Abans d'arribar al dipòsit, agafem un sender a la dreta que vorejant la carretera de santa Madrona, tenim unes magnífiques vistes del poble i del Mirador de la Pena de Riba-roja, i sobre el riu Ebre.	0,5 km
0:11:29 h	Passem per davall d'unes canonades que baixen des dels dipòsits d'aigua i on estan les antenes de transmissió pels mòbils. Arribem a una abandonada construcció de formigó on antigament es gestionava l'aportació de l'aigua potable, ara és un lloc on els moderns artistes de grafitis omplen les seves parets de lletres i dibuixos, al final d'aquesta construcció hi ha unes roques des d'on hi ha una vista privilegiada del riu, el modern pont sobre el riu Ebre i l'estació del tren. Una mica més endavant hi ha un senderó a la dreta que hem d'agafar per poder arribar al pont. A poc a poc s'obre la vall, veien, a l'esquerra, una formidable zona d'oliveres.	0,710 km
0:20:53 h	Arribem en un punt que ja es pot veure la doble rotonda una ens porta a la Fatarella i la més propera ens portarà o bé al pont, o a Flix o bé de tornada a Riba-roja. Aquí ens trobem amb dos senderons, un va per la part alta del turonet i l'altre per davall agafarem el d'avall, hi ha una potent baixada. Ara ja a l'alçada del pont, arribarem fins a dues roques que fan quasi de porta ens deixen passar a una petita esplanada abans d'arribar al pont. Aquí trobarem dos senyals, una indicació vertical de Camins Naturals: Etapa 37 del GR-99; 12 km Almatret, 11 km Flix i un pal de turisme de Catalunya on indica: Mirador de Riba-roja pel camí de les Deveses i Sebes per Valldeporcs, també veurem les típiques marques blanques i vermelles del GR. Ara travessem la carretera (sempre seguint les indicacions dels voluntaris-organitzadors) per passar a la part esquerra del pont i seguir per la vorera del mateix fins a arribar a una sortida entre les proteccions a la zona de vianants del pont i sortim a la carretera de Maials, sempre per l'esquerra serà una zona on haurem d'anar en filera evitant endinsant-nos a la carretera, hi haurà voluntaris-organitzadors per procurar la seguretat dels participants.	1,160 km
0:30:47 h	Arribem a un punt cruïlla de camins trobarem un senyal que sembla que té bastants anys on s'indica Camí de Senals, camí de les valls, camí de vall de porcs (Sebes) en la T10193 i fonamentalment el senyal de tràfic assenyalen Camí de Maials i de tornada a Riba-roja d'Ebre. Cap a la dreta la carretera de Maials, pugem recte cap a una pujada encara enquitranada, pel camí de Valldellèsies i que ens porta ben aviat al costat del Mas de Mauricio, al primer revolt, el camí es torna de terra, ara estem trepitjant una pista de terra de prou amplada perquè	1,900 km

	passi qualsevol vehicle, seguim la pista entre camps d'oliveres, algunes d'elles centenàries. Sempre ens queda Riba-roja d'Ebre a la nostra dreta, arribem a un petit pla remogut per alguna màquina pesada, seguim per la pista fins arribar a una baixada, passem a tocar d'un marge de pedra seca, seguim fins arribar on intuïm una pujada, la pugem, ara el terreny més desfet i amb molta pedra, però el camí és clar i seguim ara es fa més planer i seguim fins arribar a una carretera asfaltada. Que ens portaria al Mirador de Riba-roja d'Ebre i el Camí de les Deveses. Seguim per la pista fins arribar a una baixada i passem a tocar d'un marge de pedra seca amb bancals on hi ha oliveres i arribem a una pujada. Passem prop d'una masia, la pista està més desfeta amb moltes pedres, seguim i ara és més planera.	
0:42:39 h	Ara arribem a una carretera que creuarem i per la que haurem de caminar uns metres. Una carretera que segueix tot el Barranc de les Deveses o el Barranc d'Almatret i que arriba a traves de pistes de terra transitables per vehicles fins el terme d'Almatret i al Parc Eòlic. **Parc Eòlic Almatret** (Lleida) Societat promotora: **Element Power** Potencia instal·lada MW**: 49,4** Marca Aerogenerador: **VESTAS**; Modelo**: V90**; Tecnologia: **DFIG**	2596 m
0:44:49 h	Després de caminar 82 m per la carretera (*seguiu sempre les indicacions dels voluntaris-organitzadors*) fins a trobar a la nostra dreta un nou pal de seguiment, agafem un camí de carro.	2678 m
0:48:39 h	Seguim recte i fa un petit revolt cap a l'esquerra agafant una lleugera baixada fins a un pla amb un marge de pedra seca i conreus d'oliveres, seguim el petit mur fins arribar a una cruïlla de camins on hi ha un senyal de seguiment, tenim a la nostra dreta, damunt nostre el mas de Carles Joanot. Bifurcació Vall de Paretes a la vall de Carrasca.	2869 m
0:52:39 h	Continuem direcció cap a la Vall de Carrasca amb una lleugera pujada, ja en un camí de carro, quasi un sender ample que va fent-se més ascendent, arribem a un punt on girem a la dreta, pal de seguiment..	3,00 km
0:57:43 h	Ara arribem al que sembla un marge natural de pedres que fent d'escales ens faran arribar a la sendera de la Vall de Carrasca. Seguim la zona de pedra i anem per damunt d'ella, per evitar el frondós sotabosc, aquest camí ens portarà fins a una zona boscosa de pi blanc, arribarem a una clariana de vegetació on trobarem un pal indicador, anem a trobar-lo.	3,20 km
1:01:47 h	Ara ja veiem un sender ben marcat (Sendera de Carrasca). Trobem una altra zona pedregosa on gaudirem d'un passadís natural entre pedres. Ara hem d'arribar a una zona espectacular, bosc de pi i ja veiem formacions rocoses de tipus calcari que provoquen les formacions de balmes i coves amb uns colors ben contrastats, negres, grisos i rogents. Pal indicador i agafem un sender, la sendera de la Vall Sabatera. Un camí de muntanya amb els seus desnivells, zones rocoses o tocades per les cingleres de la pluja, hem de seguir el sender, no hi ha cap possibilitat de pèrdua, fins arribar a una bifurcació.	3,30 km
1:08:15 h	On hi ha un pal indicador que ens ensenyarà la direcció al que serà	3,50 km

	l'inici de la Sendera de la Sabatera. Iniciem la baixada ara ja quasi sempre entre bosc i una densa vegetació es tracta d'una zona cada cop més humida, seguim baixant, per aquesta zona, vigileu, hi ha pedra petita que us pot fer caure si no esteu atents, passem per la vora d'una torre de distribució elèctrica. Arribem a un punt on hi ha dos camins davant nostre,	
1:16:03 h	Agafarem el de la dreta que està senyalitzat amb un pal de seguiment, tots dos van a parar al mateix lloc, però l'indicat és el més lleuger per anar baixant, l'altre el fan servir alguns cops els esportistes de BTT. Seguim baixant i si girem la vista veurem el camí que hauríem baixat si haguéssim agafat el camí de l'esquerra on podem veure que els ciclistes que baixin per aquí han de tenir una destresa important per no topar amb alguns dels arbres que estan esperant pacientment i ficats de forma estratègica per anar provant la seva solidesa. Ja estem a la Vall Sabatera, realment espectacular per la seva diversitat vegetal i com no, si tenim sort trobarem també la fauna que habita aquesta vall, plena de vida, tan diferent de molts dels indrets del terme de Riba-roja d'Ebre.	3,90 km
1:28:25 h	Al cap d'una estoneta gaudint de la Vall Sabatera, arribem a una clariana on tenim joves oliveres. Seguim el camí fins arribar a la cova on podem donar un cop d'ull. **COVA DEL PIQUER AL BARRANC DE LA SABATERA:** Els materials tous (calcàries lacustres, margues, gresos, guixos i argiles) fan, que al terme de Riba-roja d'Ebre, s'hi originin coves singulars que, moltes d'elles, van servir de refugi en època de la Guerra Civil. També es feien servir de mas o per a guardar el bestiar. Una d'elles és la Cova del Piquer, situada a la banda esquerra del riu, gairebé a l'inici de la sendera del barranc de la Sabatera. És una cova petita situada en una llisera de roca. Està envoltada de ruda, que és una planta medicinal que té una olor molt forta i penetrant, per la qual cosa per a molta gent no és agradable consumir-la. Encara que té un sabor una mica amarg, la ruda s'ha usat des de fa molts anys com a espècia o per l'elaboració de begudes alcohòliques. Seguirem el camí sense cap problema ara amb zones més obertes i altres de més tancades per la quantitat d'arbres i vegetació. La vall torna a obrir-se i ara anem per la seva part esquerra, flanquejats per unes petites oliveres. Arribem a una zona molt oberta treballada per maquinària pesant, si mirem enrere notarem que la zona que hem passat és recollidora d'aigües quan plou i per la seva suau pendent l'aigua hi resta durant temps, per això aquesta vall, gaudeix d'un paradís ecològic.	4,52 km

1:31:40 h	Arribem a una carretera que hem de creuar (abans de creuar-la, pregunteu als voluntaris-organitzadors, no ho feu si no us ho indiquen), una vegada creuada trobarem un pal de seguiment, agafarem el camí de la dreta, el camí de la Boca de les Valls. Entrem i trobem encara, fins i tot més que abans una zona pletòrica de vegetació, pròpia de zones pantanoses, seguim el camí fins que la vegetació s'obre així com la vall i trobem més zones conreades on tenim més oliveres.	5,05 km
1:40:39 h	Cada cop la vall va obrint-se més, seguim el clar camí fins arribar al següent punt d'interès una antiga teuleria on podrem veure les restes de les zones de treball i el forn on es coïen les teules i d'altres elements. **LA TEULERIA DE LA BOCA DE LA VALL:** Antiga teuleria, situada a la partida de la Boca de la Vall, on encara es poden documentar les restes d'alguns murs corresponents als diferents espais d'ús, així com les restes de l'antic forn emprat per coure teules. Construïda en un marge, de planta quadrada, no conserva la coberta. Externament, conserva l'estructura de l'obra, paredada amb pedra seca, més o menys treballades, amb l'obertura d'una volta d'arc de mig punt que dona accés a la boca del forn, d'arc rebaixat fet a base de maons disposats a cantells. Antigament, les teuleries feien la funció de subministrament de material per la construcció. Tenim productes com els "quadrats", les "tobes", els "cairons", els "pisons", els "canons de cos", els "canons estaca" o els "canons de bres petit", paraules i elements desapareguts per sempre del nostre vocabulari. També hi trobem altres paraules més actuals, com les "teules", els "maons", les "rajoles i rajoletes", els "embuts", "aurinador vermell" o "aseadora blanca".	5,52 km
1:45:40 h	Seguim el camí per la Vall i deixarem qualsevol camí a dreta o esquerra que són petits accessos als conreus. Tornem a entrar a una zona de bosc fins arribar a la cruïlla més important d'aquest símbol d'infinit o vuit que forma el nostre recorregut ens trobem al punt mitjà d'inserció d'aquest símbol ∞ (l'infinit). Comencem a pujar la Vall de Gitona. **VALLDEPORCS:** Es tracta d'una sèrie de bancals d'oliveres aterrassats, situats al vessant sud de la Serra de Magatanya. L'espai que hi ha entre la Serra de Magatanya, la Penya de Valldeporcs i el Pla de la Barca, aquest darrer punt, just tocant a l'Ebre, presenta un suau pendent vers el riu, i s'aprofita per al conreu, sobretot d'oliveres. S'hi accedeix des de Riba-roja d'Ebre, travessant el riu pel pont, seguint el primer camí asfaltat a	5,71 km

	la dreta, paral·lel al riu, durant 500 m fins a trobar el camí de Valldeporcs. Cal creuar el barranc de les Valls fins als bancals d'oliveres. Diverses prospeccions, l'any 1988, varen proporcionar alguns fragments de ceràmica de cuina africana, ceràmica comuna romana, àmfora itàlica i paret d'àmfora Dressel 2-4 amb el segell Q.CORNE/FUSCUS. Aquest important conjunt de troballes fa pensar en l'existència d'una vil·la alt-imperial. Sortim del punt d'intersecció i seguim cap amunt en pujada en una pista ampla on poden circular vehicles.	
1:50:10 h	Arribem a una cruïlla, on tenim un pal indicador agafem la pista que va per la nostra dreta, Vall de Gitona, aquesta pista i el desnivell que hem de guanyar a través d'ella és la pujada més llarga de tot el recorregut, agafeu-la amb decisió i al vostre ritme, l'esforç donarà els seus fruits. Durant la pujada es poden veure vistes del riu que queda a la nostra dreta i del poble i els seus conreus. Seguim sempre per la pista deixant camins i corriols a tots dos costats que neixen o acaben en ella. Notarem que la vall es va fent més estreta i comencem a veure zones de roca on hi ha balmes i coves i es fa un xic més obac, seguim i ara la pista es fa més planera, si mirem a la nostra esquerra, veurem un bon desnivell que algun tractor ja "va provar la seva llargada" caient per aquest agrest paratge. Sense cap dubte algun dels sants o santes venerades pel poble va intercedir, fent un veritable miracle perquè el pagès que conduïa no es va fer res.	5,80 km
2:03:14 h	Ara la pista està a l'altura del terreny de la nostra esquerra, moment en què arribem a un pal indicador que ens insta a agafar un senderó a la nostra dreta.	6,70 km
2:08:20 h	Seguim el camí marcat horitzontal amb unes marques blanques i verdes (posades *per Figot Tour, ja que aquest camí, un cop arranjat el venia a veure i seguir molta gent i perquè no es poguessin perdre el van marcar*), que com podeu notar és obert i recuperat, aquí comencen els camins recuperats i arranjats per aquesta edició del dia del camí de muntanya, i que ens portarà a la joia d'aquest camí que oferim, el Balcó del Meandre, caram ens ha sortit la vena tarragonina, aquí en diuen el Mirador. **MIRADOR DEL MEANDRE:** Des de dalt de la Penya de Valldeporcs podem contemplar la immensitat del meandre que envolta el municipi de Riba-roja d'Ebre. Està inclòs dins del catàleg de Zones Humides de Catalunya sota el nom de "Sebes i Meandre de Riba-roja". Per tant és la continuació natural de l'espai veí de la Reserva Natural de Sebes, i formen una mateixa unitat hidrogeomorfològica. Al fons, podem veure les illes que ens marquen la	7,05 km

	divisió del nostre terme amb Flix. Des d'aquí gaudirem d'unes vistes espectaculars d'una bona part del riu i les serres i muntanyes que envolten aquest paratge. Hi ha una barana posada durant l'arranjament del camí, pel poble i Figot Tour per protegir de possibles imprudències a la gent que s'apropi massa al límit del balcó o Mirador. Aquí farem l'esmorzar de motxilla i els parlaments d'inauguració de la **Sendera del Meandre**, camí obert en aquesta ocasió per a tot el món excursionista.	
2:12:25 h	Seguim el camí amb un pal de seguiment per pujar fins a una formació rocosa que sembla un "Tòtem prehistòric", el sender puja seguint un ziga-zaga que ens durà fins a un pas entre les roques que ens porta a la cresteria d'aquest vessant del Valldeporcs. Anem per la cresteria i aviat arribem a una zona on trobem les restes de refugis i trinxeres per a la defensa d'aquest costat del riu i en especial van fer la seva funció per cobrir la retirada del cost d'exèrcit república i poder replegar-se, en els últims dies de la sagnant i terrible batalla de l'Ebre. **LES TRINXERES DE VALLDEPORCS:** La batalla de l'Ebre fou un intens combat de desgast entre les tropes republicanes i els exèrcits franquistes iniciat el 25 de juliol de l'any 1938, a les acaballes de la Guerra Civil Espanyola i que esdevingué decisiu de cara a la pèrdua de Catalunya per al govern republicà. Les terres del Matarranya, la Ribera d'Ebre, el Baix Ebre i la Terra Alta van viure l'acumulació més gran de forces combatents de la història de Catalunya. Al cim de la Penya de Valldeporcs, hi ha trinxeres de la Guerra Civil que reaprofiten construccions anteriors. En el vessant, i prop del punt més	7,15 km

	alt, apareixen algunes estructures que podrien ser antics murs d'una sola filada. Seguim per aquest sender, un camí ben interessant, des del punt de vista excursionista té tots els ingredients per gaudir de la natura, tota una joia.	
2:37:23 h	Hi ha un punt on girem cap a l'esquerra deixant a l'esquena el riu, aviat arribem a una cruïlla, originalment el camí anava per l'esquerra, però es va fer una troballa durant el desbrossament i arranjament d'aquest camí, un forn de calç i ara per poder gaudir d'aquest patrimoni rural agafarem el camí de la dreta que ens portarà al forn. **FORN DE CALÇ:** En època romana, la calç ja era molt utilitzada i la seva obtenció era ben coneguda. Pel que sembla, la tècnica no ha variat gaire en aquests 2.200 anys, ja que els forns tradicionals que varen funcionar fins la dècada del 1950-1960 són pràcticament idèntics als dels romans. Totes les obres es feien amb calç, com a element cohesiu de l'argamassa, les cases es blanquejaven, els metges receptaven aigua de calç, les vinyes s'esquitxaven amb calç i les porcades es desinfectaven. De fet, cada casa tenia un racó reservat a la gerra de la calç. Tanta demanda exigia una gran producció, que es realitzava als anomenats forns de calç, petites fàbriques en les quals, amb foc, es convertia la pedra calcària en calç. 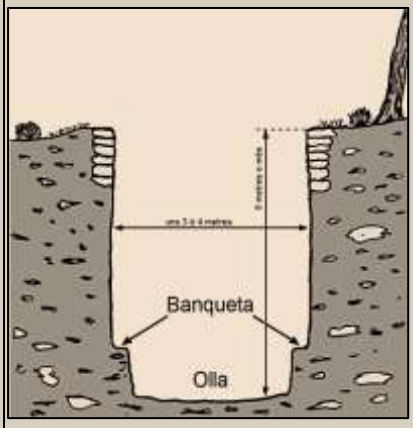 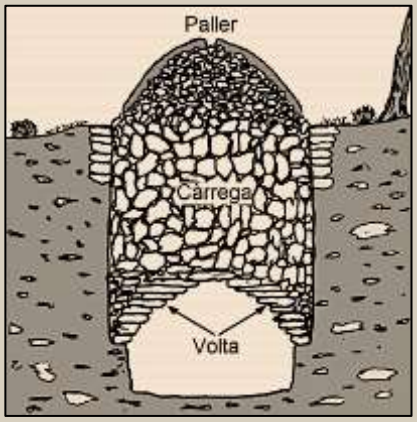 L'equació química de la reacció és: $CaCO_3 + calor \rightarrow CaO + CO_2$ Aquesta reacció te lloc cap a 900 °C, encara que per tenir velocitat de reacció més alta es sol treballar a uns 1000 °C. No obstant temperatures més elevades s'han d'evitar, doncs la calç quedaria «cremada», amb poca reactivitat. Hi ha dos tipus de forns: efímers i permanents. Els forns efímers eren els que es fabricaven prop de la muntanya on abundava llenya i pedra calcària, la seva construcció no era tan elaborada, ja que no s'utilitzaven tan sovint. També, aquests forns la gent els fabricava per poder fer la	7,54 km

	seva pròpia calç. Els forns permanents són forns més industrials, fixos i construïts per ser utilitzats molts anys en aquell mateix lloc on s'han fabricat; a més estaven situats a llocs on abundava aquest tipus de pedra (la roca calcària). S'ha trobat morter de calç en excavacions de fa 14.000 anys a l'Àsia Menor.	
2:43:10 h	Ara seguim endinsant-nos en Valldeporcs i arribem a una petita cruïlla on l'altre possible camí està marcat amb una X, aquest el deixem i seguim pel camí que tenim a la nostra dreta. Caminant arribem a una cruïlla marcada amb pintura verda i blanca, es tracta d'un camí que ens portaria a la pista que vam deixar per pujar a gaudir del Mirador del Meandre. S'ha mantingut com a camí alternatiu o d'auxili perquè està prop de la pista transitable per vehicles. Seguim recte i deixem aquest camí a la nostra esquerra. El camí segueix entre sotabosc i bosc de pi, fins arribar a una cruïlla on tenim un pal de seguiment, si per distracció seguim recte, aviat apareix una zona conreada amb olivers, hem de girar a la dreta.	7,71km
2:50:42 h	Ara arribem a una zona pedregosa que hem de superar, seguim el camí ben evident entre arbusts i arbres típics d'aquesta terra, sempre agafarem els camins de la dreta, superarem un petit mur de pedra i arribem a veure el forn d'oli de ginebre de Catxap. **EL FORN D'OLI DE GINEBRE DE CATXAP:** El forn de Catxap, es tracta d'una construcció en pedra fet per a destil·lar, via escalfor, l'oli de ginebre. Coordenades: Datum = ETRS89 HUSO = 31T Longitud: 290160.94 Latitud: 4571965.07 Tot i estar mig enderrocat, és un forn en què es poden distingir gairebé totes les parts. Conserva tot el perímetre exterior i altres elements que el fan força interessant i didàctic. Es veu perfectament la boca de sortida de l'oli, amb el corresponent canal excavat a la roca que va a parar a una bona pileta de recollida, de més de 150 l de capacitat, i amb alguna pileta al costat, però de mides reduïdes. S'aprecia bé la doble paret: a la interior no hi queda cap rastre ni de foc ni de vapors produïts durant la destil·lació de l'oli de ginebre, però sí les pedres blanques i arrodonides a causa de les altes temperatures assolides.	8,12 km

	Després de veure i gaudir d'aquest forn d'oli de ginebre, hi ha una petita construcció de pedra seca ja molt malmesa, que podria ser el lloc on guardaven els estris del forn i també com aixopluc pels qui treballaven en el forn, des d'aquí es veu el pal de seguiment i un senyal verd i blanc, que ens indica per on seguir, ara amb un clar camí obert per Figot Tour planejarem i baixarem fins a trobar un nou pal d'indicació en un petit pla i hem de tirar cap a l'esquerra. 	
3:05:00 h	Aquest pal indicador ens portarà a les coves de la Vall de Gitona i a la Cova de l'Escolà: La Vall de Gitona es troba a la banda esquerra del riu, a l'oest de Vall de Porcs. S'hi va per un desviament a la dreta del camí de les valls, a l'alçada de l'entrada de la Boca de la Vall. En aquesta vall tenim catalogades tres coves grans. A dues d'elles, s'hi accedeix pel camí de Vaques, fins al fons de la vall. La tercera està molt a prop, però s'hi va per un camí particular. La Cova de l'Escolà és una cova de roca pissarrosa, de 15 metres de fondària per 75 d'amplària. De les tres que coneixem en aquesta vall, és la més fonda i la més ampla. La Cova Tomaset està molt a prop de l'anterior. Té uns 10 metres de fondària per uns 50 d'amplària. És la que té més alçada de les tres. Tenim al davant, un dels pocs garrofers que hi ha al terme. Una vegada a la Cova seguim cap a la dreta, al final de la Cova i del pla davant de la mateixa i baixem per un camí circular que ens retornarà al punt de la baixada des del forn de Catxap. Ara agafem la pista i baixarem la vall per la part oposada a la que hem pujat anteriorment i que sense pèrdua ens portarà fins al punt d'intersecció ∞. ***3:37:12 h; 10:66 km***. Una vegada arribats aquí, final del Barranc de la Sabatera i principi de la Vall de Gitona, seguim recte en pujada i arribem a la carretera de Maials.	9,50 km
3:41:29 h	Aquí trobarem un pal de seguiment, seguim per la seva part esquerra i a uns 15 m hem de creuar (*sempre amb les indicacions dels voluntaris-organitzadors*).	10,70 km

3:42:39 h	A l'altra banda de la carretera hi ha un pal de seguiment. Ara, una vegada creuada la carretera, agafem un camí en forta però curta pujada un camí ample que ens durà a la cruïlla Calders-Malcasat.	10,80 km
3:46:41 h	Seguim el camí entre oliveres i camps conreats fins arribar a una pista transitable per vehicles, l'agafarem i girant cap a l'esquerra hi ha un pal de seguiment, es tracta de la cruïlla Calders-Malcasat.	10,90 km
3:50:19 h	Seguim caminant per entre oliveres planejant i baixant lleugerament fins arribar a un altra cruïlla on apareix un pista per vehicles, cruïlla Altraques-Malcasat.	11,10 km
3:53:51 h	La pista ara en clara baixada, arriba ben aviat a la carretera de Maials i agafem el GR-99 que en aquest tram va per la carretera, en direcció al pont per travessar el riu Ebre. *Per Riba-roja passa el camí del GR 99 o Camí Natural de l'Ebre, que parteix de Fontibre (Cantabria) i recorre tot l'Ebre fins a la desembocadura a Deltebre (Tarragona). El tram que passa pel terme municipal de Riba-roja, etapa 37, prové d'Almatret passant Valldombrenc i baixa fins a les proximitats del riu, on continua cap a Flix, passant pel camí de Valldeporcs fins a la Reserva Natural de Sebes.* Ara hem de tenir precaució, caminem per una carretera, hem d'anar per la seva part esquerra i seguir les indicacions dels voluntaris-organitzadors. Tornem a arribar a un punt cruïlla de camins trobarem un senyal que sembla que té bastants anys on s'indica Camí de Senals, camí de les valls, camí de vall de porcs (Sebes) en la T10193 i fonamentalment el senyal de tràfic assenyalen Camí de Maials i de tornada a Riba-roja d'Ebre. Evidentment agafem direcció a Riba-roja d'Ebre i sempre per l'esquerra arribarem al començament del pont	11,40 km
4:12:06 h	Agafem direcció a Riba-roja d'Ebre i sempre per l'esquerra arribarem al començament del pont i seguim per la vorera del mateix fins arribar al final, allà creuarem i agafarem la rotonda T-741 i baixarem cap a la carretera T-7411 en direcció Riba-roja d'Ebre, quan sigui possible travessarem la carretera, sempre amb les indicacions dels voluntaris-organitzadors i passarem per davall del pont de les vies del tren i ens portarà a la zona del Club Nàutic i a la vora del riu.	12,74 km
4:17:00 h	A la vora del riu, hi ha un pal de seguiment. Seguim per un ample passeig de terra al costat del riu i paral·lel a les vies del tren que des de fa molts anys separen literalment el poble del riu i per si no n'hi hagués prou amb molt pocs passos per superar aquesta barrera	13,10 km

	física. Si seguim aquest camí trobarem la Torre de Guaita, pou de Ca Manolo que ha estat testimoni de peatge del transport fluvial. Arribarem a un punt on trobem uns petits edificis de bombeig d'aigua per aquí tenim un petit pas que travessa les vies i arribem a un camí que puja a la Barbulla i ens apropem per davall al Mirador de la Pena, des d'aquí pujarem pel recentment arranjat carrer que puja vora la Pena fins arribar als carrers que ens durant fins al Mirador.	
4:30:48 h	Anirem al Mirador de la Pena (es opcional, però val la pena).	13,97 km
4:40:50 h	Després passarem per la plaça del Forn de la Vila, aquí podreu gaudir de murals a algunes parets i de la façana i restes del Castell Templer.	14,35 km
4:41:57 h	Arribarem a la plaça de l'Església dedicada a Sant Bartomeu patró de Riba-roja d'Ebre.	14,44 km
4:46:15 h	**Arribada a la plaça de la Vila i l'Ajuntament de Riba-roja d'Ebre.**	**14,80 km**

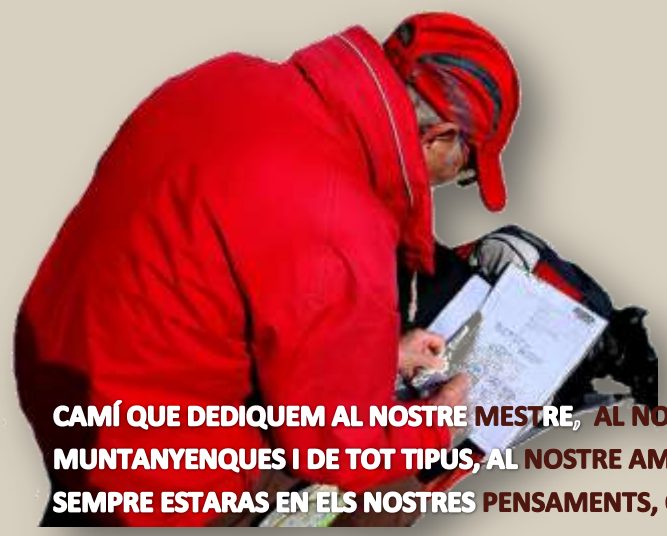

CAMÍ QUE DEDIQUEM AL NOSTRE MESTRE, AL NOSTRE COMPANY D'AVENTURES MUNTANYENQUES I DE TOT TIPUS, AL NOSTRE AMIC, JOSEP LERÍN I PALAU, "POPI". SEMPRE ESTARAS EN ELS NOSTRES PENSAMENTS, QUE ÉS COM NO MORIR MAI.

50 ANYS 1972 - 2022 Centre Excursionista Tarragona

FIGOT TOUR

FEEC
Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya
Federació Catalana d'Alpinisme i Escalada

Ajuntament
Riba-roja d'Ebre

Diputació Tarragona

Skadi Treks
c/Alguer, 7. Tarragona

enric fonts i ferrer
projectes i realitzacions integrals de senderisme

L'AGRARI

Sport maps

ESTRELLA DAMM

EDITORIAL PIOLET

Bonpreu

ESCLAT

PESCAPORTA S.L. PESCADOS Y MARISCOS
PESCAPORTA DISTRIBUCIONS S.L.